Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 245 (9315) | Среда, 1973 чыл, октябрь 17 | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Эш Андрей Антонович ГРЕЧКОГА

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң көску ажылдакчызы Силерниң чеден харлаан хүнүнер-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели Силерге изиг байырны чедирип тур.

Бистиң партияның болгаш совет улустуң чаагай чоруу дээш үр чылдарда чурттаарыңарны, кадык чаагай болуруңарны болгаш үре-түңнелдиг ажылдаарыңарны чүрээвистиң бүгү ханызындан Силерге күзеп тур бис, эргим Андрей Антонович.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ, СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МАРШАЛЫ А. А. ГРЕЧКОНУ ЛЕНИН ОРДЕНИ-БИЛЕ БОЛГАШ ИЙИГИ «АЛДЫН СЫЛДЫС» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин тургузарынга болгаш быжыглаарынга Коммунистиг партия биле Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяалыг болганы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр чеден харлаанынга холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маадыры, Совет Эвилелиниң Маршалы **Андрей Антонович ГРЕЧКОНУ** ЛЕНИН ордени-биле, ийиги «АЛДЫН СЫЛДЫС» медаль-биле шаңнаар болгаш Маадырның төрүттүнген черинге ооң хөрек тураскаалын хүлерден шуткуп тургузар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль,
1973 чылдың октябрь 16.

Парторганизация секретары

Партийжи организакчыдан негелделер шиитпирлээр ужурлуг сорулгаларның улам күштелип турары-биле, организакчы болгаш политиктиг ажыл-чорудулганы хүн-бүрү болбаазырапгайжыдарының эргежок чугулазы-биле тодараттынар. СЭКП Төп Комитеди болгаш чер-черде парторганнар эге организацияларның ажылын күштелдирер, оларның удуртур уран аргазын экижидер дугайында сагыш салбышаан, парторганизация секретарьларын шилип алырынче болгаш оларны кижизидеринче онза кичээнгей салып турар. Ол эрге-дужаалга авторитеттиг, быжыг туруштуг болгаш эки белеткеттинген коммунистер — ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенцияның төлээлекчилери, албан-хаакчылар соңгуттурар. Оларның-биле ажылды үргүлчү улам болбаазырадгайжыдып келген. Ол чорук секретарьлар составының шынарын экижидер, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле партия эге организацияларының ажылын чедиишкиннииг чорудар арганы берип турар.

Улуг-Хем районнуң «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң коммунистери ажылчыннарның ортузунга политмассалыг ажылды бедик деңнелге чорутпушаан, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының онаалдаларын күүседир дээш чарыштың билдилиг организакчылары болуп турар. Партийжи ажылдың стилин болгаш арга-методун улам экижидер дээш партком, ооң секретары Н. Л. Кылын-оол улуг күженишкинни үндүрүп келген. Ооң түңнелинде ажыл-агый планныг онаалдаларын күүседир талазы-биле эки түңнелдерни чедип ап турар. Партком секретары Н. Л. Кылын-оол совхозтуң экономиказын хандыр өөренириниден аңгыда, ооң ажыл-агыйжы чорудулгазын контрольдаарынче, партияның ында бригада организацияларының болгаш бөлүктериниң дайынчы арга-шинээзин бедидеринче улуг кичээнгейни салып келген. Ол чүгле партийжи удуртукчу эвес, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, ол хүлээлгезин база төлептиг күүседип турар.

Ажыл-агый удуртукчузу бүдүрүлгениң нарын айтырыгларын шиитпирлээрде, хамыктың мурнунда коммунистер-биле, парторганизация секретары-биле сүмележир болгай. Парткомга азы бюрога, ооң секретарынга бүдүрүлгениң болгаш амы-хуунуң эң-не янзы-бүрү айтырыгларын сүмележир дээш чеже коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер келбес дээр! Коллективтиң авангардының — партия организациязының секретары кижилер-биле кончуг сырый харылзаалыг.

Партияда ам он-он, чүс-чүс муң талантылыг организакчылар бар. Оларның ажыл-чорудулгазында кол чүүл болза, хамыктың мурнунда коммунистерге, а оларны дамчыштыр бүгү коллективке даянып билири болур. Секретарь чеже-даа дуржулгалыг болза, ол амыдыралдың идип үндүрүп турар бүгү айтырыгларын шуптузун чааскаан сайгарып шыдавас. Бюро, комитет кежигүннериниң болгаш өске-даа активчилериниң киржилгези-биле он-он, чүс-чүс кижилерниң билиин, күжүн бодамчалыг мөөңнеп тургаш, нарын айтырыгларны чедиишкиннииг шиитпирлеп болур. Бүдүрүлгениң кандыг-даа участогунга, ылаңгыя берге черлеринге коммунистер боттарының дээштиг салдарын чедирген турар кылдыр күштерин чөп хуваары чугула. Партийжи удуртулганың арга-дуржулгазын кызымаккай өөренип, коммунистерниң болгаш коллективтиң күжүнге даянып ажылдап билир ындыг секретарьларның саны бисте өзүп турар. Маңаа хамаарыштыр Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң партком секретары Ч. А. Ондарны, Эрзинде «Коммунизмче орук» колхозтуң партбюро секретары Б. Л. Саң-Хөөнү, Улуг-Хемде 586 дугаарлыг кожуп чоруур мехколоннаның парторганизация секретары А. В. Туреевичини, Каа-Хемде «Тиилелге» колхозтуң партия организациязының секретары Н. Д. Монгушту, Кызыл хоорайда 14 дугаарлыг механизация эргелелиниң, Каа-Хем хөмүр-дашт разрезиниң парторганизация секретарьлары Я. В. Шаламовту, В. Е. Воропинни болгаш оон-даа өскелерни адап болур.

Парторганизацияларның ындыг секретарьларының практиказын, оларның ажылының стилин өөренир, оларның дуржулгазын өскелерге нептередир херек. Ынчалза-даа ону чамдык черлерде четче кылбайн турар. Чижээ, партияның Тожу, Мөңгүн-Тайга райкомнарының парторганизация секретарьларының өөредилгезин эрттирип турарында амыдыралдан, бо үениң негелделеринден хоорук чүүлдер ам-даа бар.

Амгы үеде партия организацияларында отчёттар болгаш соңгулдалар чоруп турар. Бир чамдык секретарьлар чоокта чаа соңгуткан, ынчангаш коммунистерни, коллективти башкарар оларның арга-дуржулгазы эвээш. Ол эштерге дуза чедирип, деткиири, оларны партия ажылының уран аргаларынга өөредири — СЭКП райкомнарының, хоорькомунуң шуут хүлээлгези. Чижээ, секретарьның отчёдун-даа бюрога дыңнап болгай. Партияның Кызыл хоорай болгаш район комитеттери парторганизация секретарьларын өөредиринге семинарларны, ажыл-херекчи чөвүлел хуралдарны, партия активиниң чыл хуусаалыг школаларын ажыглап турар. СЭКП-ниң Таңды, Чөөн-Хемчик райкомнары кичээлдерни чамдыкта колхозтуң, совхозтуң азы тудугнуң бодунга эрттирип, ында мөөңнеттинген ажыктыг дуржулга-биле парторганизациялар секретарьларын таныштырып турар апарган.

Ам, партия документилерин солуп турар үеде, коммунистерниң даандырган ажыл-херек дээш харысаалгазын бедидер талазы-биле ажылды тода организастаары хамыктың мурнунда партбюро болгаш комитет бүрүзүнден, ооң секретарындан хамааржыр. Ол ажылды коммунистерниң идепкейиниң өзеринге, коллективтерде парторганизацияларның удуртукчу ролюнуң бедиириинге дузалаар кылдыр организастаар херек. Ындыг турбуже чамдык партия организацияларында байдал аңаа дүүшпес. Чижээ, Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозта коммунистерниң бүдүрүлгеге авангардчы ролюн бедидер талазы-биле ажыл куду деңнелде тургустунган. Ажыл-агыйда шиитиниң малының баш саны кудулап, аңаа чылдың-на четпес хемчээлдиг чем белеткеп, социалистиг өнчүнү тотчеглээр чорук көвүдеп, кадрларны шилип алыр, өөредир ажыл кошкап турар. Партия организациязының секретары Ч. Б. Таңгыт ол четпестерни чайладырының дээштиг хемчеглерин организастап шыдавайн, шүшпең ажылдап, парторганизацияның администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргезин боттандырар талазы-биле ажылды чорутпайн келген. Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга комбинадында коммунистерниң идепкейи чавыс деңнелде, хуралдар партия Уставын ёзугаар эртпейн турар, а эрткен хуралдарның протоколун райкомга чедирбес, херек эмгелели будалчак, чамдык коммунистер кежигүн дадывырын чогуур өйүнде төлевес чоруктар бар. Партбюро секретары А. М. Базарова ажылды мынчага чедир экижидип шыдаваан. Улуг-Хемниң «Найырал» совхозта (секретары М. А. Оюн), ол районнуң амыдырал хандырылга комбинадында (секретаы А. Е. Береговой), Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде (секретары И. С. Чернышев), пороходство черинде (секретары В. К. Тарлецкий) партия организацияларында ажылдың байдалы база оон дээредевес.

Партийжи удуртукчуга идегел-даа, ооң коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестериниң мурнунга харысаалгазы-даа улуг. Ол ленинчи партийжи, принципиалдыг, корум-чурумнуг болгаш организастыг чоруктуң, эш-өөрүнге кичээнгейлиг база хүндүткелдиг болурунуң үлегер-чижээ болур. Партия эге организацияларының секретары авторитеттиг, массаның ёзулуг политиктиг удуртукчузу, дайынчы организакчызы болган турар ужурлуг.

ҮЛҮГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

Коллективтерниң инициативазын деткээн

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының, алды заводунуң коллективтери, автосептелге заводунда эш Кукаринниң слесарьлар бригадазы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюн төлептиг уткууру-биле тоску беш чылдың 11 айларының планнарын 10 айда күүседир деп инициативаны көдүрүп үндүрген. Ук коллективтер бүдүрген продукция эки болгаш тергиин эки шынарлыг болурун база хүлээнген.

СЭКП Кызыл хоорькомунуң бюрозунуң болгаш хоорькүүскомнуң каттышкан хуралы үстүнде коллективтерниң инициативазын изии-биле деткээн.

Ажылчын коллективтерниң эгелекчи саналын деткивишаан, социалистиг чарышка бүгү бригадалар, участоктар, цехтер киришкен турзун дээш улуг организакчы ажылды чорударын хоорайның партия эге организацияларынга, үлетпүр, тудуг, амыдырал хандырылга болгаш садыг организацияларынга СЭКП хоорькому болгаш хоорькүүском сүмелээн.

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Тываның № 6 тудуг-монтаж участогунуң ажыл-ишчилери бо чылдың апрельде чылда алган социалистиг хүлээлгезин эде көргеш, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдазын бо чылдың октябрь 1-де күүседир деп бедиткен хүлээлгени алган. Коллективтиң тудугжулары, монтажниктери ол сөзүнге ээ болуп, 800 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылгаш, планын сентябрьның 10-да күүсеткен. А ол айның төнчүзүнге чедир 98 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын пландан ажыр кылган.

Участоктуң ажылчыннары үшкү кварталда эң-не эки көргүзүглерни чедип алган. Кереэлиг организациялар-биле чарган планын 32 хуу ажыр күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен тос айларда 120 хуу болган, азы эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге 25 хуу өскен. Коллективтиң иштинде калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда бригадирлер Г. П. Захаров, К. Т. Серен, ажылчыннар Б. Р. Френк, В. Е. Дорофеев олар чоруп, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Тываның № 6 тудуг-монтаж участогунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 56 чыл оюнуң байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени ап, пландан ажыр 1000 рубльдиң тудуг материалдарын камнап алыр деп хүлээнгеннер.

Бо хүннерде ол участоктуң найыралдыг коллективи тоску беш чылдың дөрткү чылының үлүүнге кириштир ажылдап турар.

(Бистиң корр.).

Үени мурнаан саанчы

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы Чечек Доржуевна Дамдын тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бир инектен-не ортумаа-биле 1600 килограмм сүт саап алыр деп социалистиг хүлээлгени чылдың эгезинде алган.

Үшкү кварталдың түңнели-биле алырга, ферманың саанчылар аразында калбарган социалистиг чарышка ол бирги черни бүзүрелдиг-биле ап, тос айларда бээин сүт саарының талазы-биле чылда алган социалистиг хүлээлгезин 630 килограмм ажырган. Амгы үеде ол пландан ажыр сүт саалдазын үргүлчүлеп турар.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган чедиишкиннери база, 1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүреринг болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседиринге күш-ажылчы эрес-шудургу чоруун көргүскени дээш, Чечек Доржуевна чазактың бедик шаңналы — Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: саанчы Ч. Д. ДАМДЫҢ.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Данияның Премьер-Министри Москвада

Октябрь 15-те Совет чазактың чалааны ёзугаар Данияның Премьер-Министри Анкер Йоргенсен Совет Эвилелинде албанның аян-чоруун кылып келген.

Данияның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарын аскан Внуково аэродромунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, албанның өске-даа кижилери Анкер Йоргенсенни уткааннар.

Данияның Совет Эвилелинде элчини Венцель Ульрик Хаммерсхаймб уткааннарның аразынга база турган.

Анкер Йоргенсен биле А. Н. Косыгин совет дайынчыларының чыскаалын эргип көрген.

Найысылалдың ажылчы чоннарының аэродромга турган төлээлекчилери Данияның чазааның баштыңынга байыр чедирип турганнар.

Октябрь 15-те Кремльге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Данияның Премьер-Министри А. Йоргенсенниң аразынга чугаалажылышкыннары эгелээн.

Чугаалажылышкыннарга киришкеннер:

Совет таладан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. А. Кириллин, даштыкы садыг министриниң бирги оралакчызы И. Ф. Семичастнов, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы П. Н. Земсков, ССРЭ-ниң Данияда элчини Н. Г. Егорычев болгаш өскелер-даа;

Данияның талазындан — Данияның ССРЭ-де элчини В. У. Хаммерсхаймб, Премьер-Министрниң канцеляриязының департамент начальниги Й. Герсинг, Данияның ДХМ-ниң чиңгине директору Т. Ренне, Данияның ДХМ-ниң садыг килдизиниң эргелекчизи Г. Ф. К. Хархофф болгаш өскелер-даа.

Совет-дания найыралдыг харылзааларны улам хөгжүдери-биле холбашкан элээн хөй айтырыглар талазы-биле, а ол ышкаш делегейниң чамдык чугула айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчуушкуну болган.

Хуари Бумедьенниң ССРЭ-ге чорааны

Октябрь 14—15-те Алжир Улус Демократтыг Республиканың Революстуг Чөвүлелиниң даргазы, Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Хуари Бумедьен Совет Эвилелинге найыралдың аян-чоруун кылган.

Совет удуртукчулар биле Хуари Бумедьенниң аразынга болган чугаалажылышкыннарга совет таладан: СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри А. А. Гречко; алжир таладан Алжир Улус Демократтыг Республиканың Революстуг Чөвүлелиниң даргазы, Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Хуари Бумедьен-биле кады аңаа Революстуг Чөвүлелдиң кежигүнү, күрүне министри Шериф Белькасем, Революстуг Чөвүлелдиң кежигүнү Ахмед Драйя, дээди өөредилгениң болгаш эртем шинчилелдериниң министри Мохаммед Бенияхья, 3-кү шериг округунуң командылакчызы полковник Хадж Мухаммед Зергини, АУДР-нуң ССРЭ-де элчини Реда Малек олар киришкеннер.

Чугаалажылышкыннар үезинде Израильдиң империалистиг агрессиязының уржуундан Чоокку Чөөн чүкте байдалдың база катап дүшкүүрээниниң дугайында, а ол ышкаш делегейниң өске-даа чугула айтырыгларының болгаш амгы үеде делегейде ниити байдалдың-даа дугайын тодаргайы-биле көрген. Израильдиң эжелеп алганы бүгү араб девискээрлерни хостаарынга идиг кылырынга бүгү хемчеглерниң дузазын чедирериңге боттарының шиитпирлиин талалар илереткен.

Чугаалажылышкыннар найыралдыг, хүндүткелдиг ёзуга боор эрткен. (СЭТА).

Найыралдың байырлыг хуралы

Чаңчыл болган совет-моол найырал айының программазын ёзугаар МАР-ның социалистиг чаалап алыышкыннарынга, Совет Эвилели биле Моолдуң акы-дуңма найыралынга, кады ажылдажылгазынга тураскаатказ байырлыг хуралдар бистиң республикада эртип турар. Бистиң республика-биле МАР-ның Тыва-биле кызыгаарлажып турар аймактарының аразында делегациялар солчуушкуну база болуп турар.

Моолдуң Завхан болгаш Баян-Ульгий аймактарындан делегациялар бистиң республикада келген.

Дүүн Завхан аймактан — профэвилелдериниң аймак чөвүлелиниң секретары Н. Сэсээр баштадыр, Баян-Ульгий аймактан — кадык камгалал эргелелиниң начальниги У. Жаркинбаев баштадыр келген моол делегацияларны СЭКП Тыва обкомунга хүлээп алган.

Ол-ла кежээ СЭКП Кызыл хоорькомунуң хуралдаар залынга республика найысылалының ажылчы чоннарының төлээлекчилериниң совет-моол найырал айынга, ийи чурттуң улустарының акы-дуңма найыралынга тураскаатказ байырлыг хуралы болган. Аңаа моол аалчылар база киришкен.

Байырлыг хуралды хоорькүүскомнуң даргазы С. С. Сат ажыткаш, СЭКП хоорькомунуң бирги секретары В. Б. Добромысловка илеткел кылыры-биле сөс берген.

Моол-совет бузулбас найыралды йөрээген сөстер залга чаңгыланып турган. Хуралга эштер Н. Сэсээр, У. Жаркинбаев, Кызылдың педагогика институдунда кафедра эргелекчизи М. А. Хадаханэ, «Шын» солунунуң редакторунуң оралакчызы М. Н. Смирнова чүве чугаалаан. Хуралдың киржикчилери МАРП-ның Завхан, Баян-Ульгий, Убса-Нур аймаккомнарының, аймкүүскомнарының адрезинче байырлыг телеграммаларны чорудар шиитпирни хүлээп алган.

КАПИТАЛ ТУДУГ ТОС АЙЛАРДА

Бо чылдың тос айларының түңнелдери-биле алырга, республиканың тудуг организациялары 29,8 миллион рубль түңнүг кол фондуларны ажыглалга кииргеен. Ол үе дургузунда 15100 баш мал кирер кажааларны, 6-дан 20 чедир киловольт күчүлүг 127 километр электри дамчыдылга шугумнарын, 200 олуттуг клубту, 340 орунпуг уруглар садтарын, 480 өөреникчи өөренир школаларны, 115 орунпуг эмнелге черин, даарапыр 70 машина турар даараңылга комбинадын, кинофильмнер хоолгалаар кинопрокат мастерскаязын болгаш ниити шөлү 50,2 муң дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнарын ажыглалга кииргеен.

«Тыва көдээ тудуг» (П. Ф. Кандауров), «Тыва септелге-тудуг» (М. П. Емельянцев) тресттер, «Кызыл тудуг» эргелели (И. А. Остапец), «Чер ажылдары кылыр» эргелел (эш Антонов), Тыва автоорук эргелели (И. А. Борзенко), Кызылдың төп электростанция тудуунуң эргелели (А. А. Дремов), «Сельхозтехника» каттыжыышкынының септелге-тудуг участогу (Г. И. Савин) болгаш оон өске-даа тудуг организациялары тос айларның планныг онаалдаларын чедиишкиннииг күүсеткен.

Республиканың тудуг организациялары ниитизи-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле планны 101,2 хуу күүседип, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5,7 хуу бедиткен. Тудуг ажылдарының бот-үнезин «Кызыл тудуг» эргелели 5,3 хуу, Кызылдың төп электри станция тудуунуң эргелели 11 хуу, Тыва автоорук эргелели 7 хуу, «Сибирьэлектромонтаж» трестиң Кызылда участогу 2 хуу, № 14 механизация эргелели 3,6 хуу, Тыва автотранстың тудуг-монтаж эргелели 6,3 хуу, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының септелге-тудуг участогу 11,1 хуу чиигеткен.

Ынчалза-даа тудуг-монтаж ажылдарында четпестер ам-даа хөй дээрзин түңнелдер көргүзүп турар. Республиканың тудуг организациялары 44,8 млн. рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүседип, планныг онаалдаларын 99,0 хуу күүсеткен. Шупту 28 тудуг организацияларының он ужу тос айларның планнарын күүсетпээнин улуг четпес деп санаар. Оларның санынга «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели, «Тыва кобальт тудуг» участогу, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели, «Тыва көдээ тудуг» трестиң Кызылда № 62 механизастаан кожуп чоруур колонназы, «Тыва суг тудуг» трестиң № 1 болгаш № 3 кожуп чоруур механизастаан колонналары, № 72 механизастаан колонна болгаш өске-даа тудуг организациялары хамааржыр.

Тудуг ажылдарының бот-үнези бо чылдың январь-август айларында бүгү организацияларга хамаарыштыр планда көрдүнген 34128 муң рубльдиң орнунга 34214 рубль болган. Азы 86 муң рубль хөй болган-дыр. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин «Тыва көдээ тудуг» трест 4,1 хуу, «Тыва суг тудуг» трест 1,6 хуу, № 72 механизастаан колонна 3,3 хуу улгаттырган.

Кол фондуларны ажыглалга кииреринин планын «Тыва даг-дүгү» комбинат 56,5 хуу, «Тыва кобальт» комбинат 56, 2 хуу, Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгези — 27,3, Көдээ ажыл-агый министерствозу — 54,8 хуу, совхозтар каттыжыышкынының бүдүрүлге эргелели — 64,9, «Тыва суг тудуг» трест — 31,9 хуу, тараа продуктулар эргелели — 2,3 хуу күүсеткилээн.

Кол фондуларны ажыглалга кирер талазы-биле хожудаашкыннардан дарый уштунарының аргаларын тып, тудуг ажылын чөп организастаарынче сагыш салырын удуртукчулар утпас ужурлуг. Үстүнде айыткан болгаш оон өске-даа организацияларның хожудаашкынныг ажылдап келгениниң түңнелинде республика тос айларда кол фондуларны ажыглалга кирериниң планын чүгле 62,3 хуу күүсеткен.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының эрткен айларында шудургу ажылдап, планныг даалгаларны база бедиткен хүлээлгелерни күүседиринче бүгү күштү мөөңнээри — чер-черде партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, ажыл-агый удуртукчуларының кол сорулгазы.

Кышка белеткел

ОРГАНИЗАСТЫГ ШАПКЫНЧЫДАР

Көдээ ишчилериниң мурнунда салдынып турар амгы үеде чугула сорулгаларның бирээзи кыштаглаашкынга белеткел болур. Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының малчыннары шиитпирлиг 1973 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин эрестиг күүседир, хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш сорук кириишкинниг ажылдавышаан, кыштаглаашкынга белеткелди чорудуп турар.

Салбырның 6300 баш шээр малының 19 кыштаанда септелге ажылдары доостур чоокшулап турар. Кодааннарның кышкы турлагларынга септелгелерни хойжулар боттарының күжү-биле кылып турар. Хойнуң ийи кыштаанда капитал септелгени С. Назын-Байырга удурткан звено дүргедеткен. Ол звено сес сараатты болгаш силостуг ийи оңгарны кажаалап база дооскан. Хойжулар мал чеми белеткелинге идепкейлиг киришкеш, ниитизи-биле 126 тонна сигенни белеткээн. Мурнакчы хойжу Моңгуш Төгүс-оол шиитпирлиг чылда алган бедиткен социалистиг хүлээлгезин соруктуу-биле күүсеткен. Ол бодунда быжыглаан кодааның 100 баш бүрүзүнден не 100 хураганны, бир хойга онаажтыр 3600 грамм дүктү алган. Мал ажылын хөгжүдер демиселге бодунуң үлүүн киирбишаан, 20 тонна сигенни кезип белеткээн. Кыштаанда кылып алза чогуур белеткелдерни бүрүн дооскан. Ол ышкаш Хомушку Хеймер-оол, Апын-оол Кечил-оол болгаш өске-даа ак сеткилдиг хойжулар кыштагларынга септелгени үлегерлиг чоруткан. Кыштагларже сиген, саваң чедирери үргүлчүлевишаан.

Сүт-бараанның ийи фермазында болгаш бода малдың чеди кыштагларында кылыр ажылдар эвээш эвес. № 1 сүт-бараан фермазында ийи кажааның капитал септелгези чоруп турза-даа, ооң темпизи оожум. Кадаг, тууйбу, кылын, чуга манзы болгаш өске-даа материалдар-биле үзүктелиишкинниг хандырып турарындан септелге саадап турар. № 2 фермада (эргелекчизи Хертек Бюлчюнмаа) кажааларга үүрмек септелгелер дооступ турар. Бода мал кыштагларында чурттал-га бажыңнарының септелгезин, печкаларын эде кылыры, малгаштап, чугайлаары, будууру дээн ышкаш кылырла чүүлдер хөй. Өдек бөлүүшкүнү ам-даа чедир чоруттунмаан.

Салбырның ажыл-ишчилериниң шудургу ажылдааны-биле ниитиниң малынга 400 тонна сенаж, 1000 тонна силос салдынган, 320 тонна сиген белеткеттинген. Саван бөлүүшкүнү ам-даа үргүлчүлевишаан.

Кыштаглаашкынга белеткелди октябрь 25-тиң бетинде доозар дээш бижиктиг-хаяжылар шудургу ажылдап турар. Мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң чорудулгазында четпестерни чайладыры-биле совхозтуң болгаш салбырның удуртукчулары боттуг хемчеглерни ап, үре-түңнелдиг ажылды чорудары чугула.

М. ОЧУР-ООЛ.

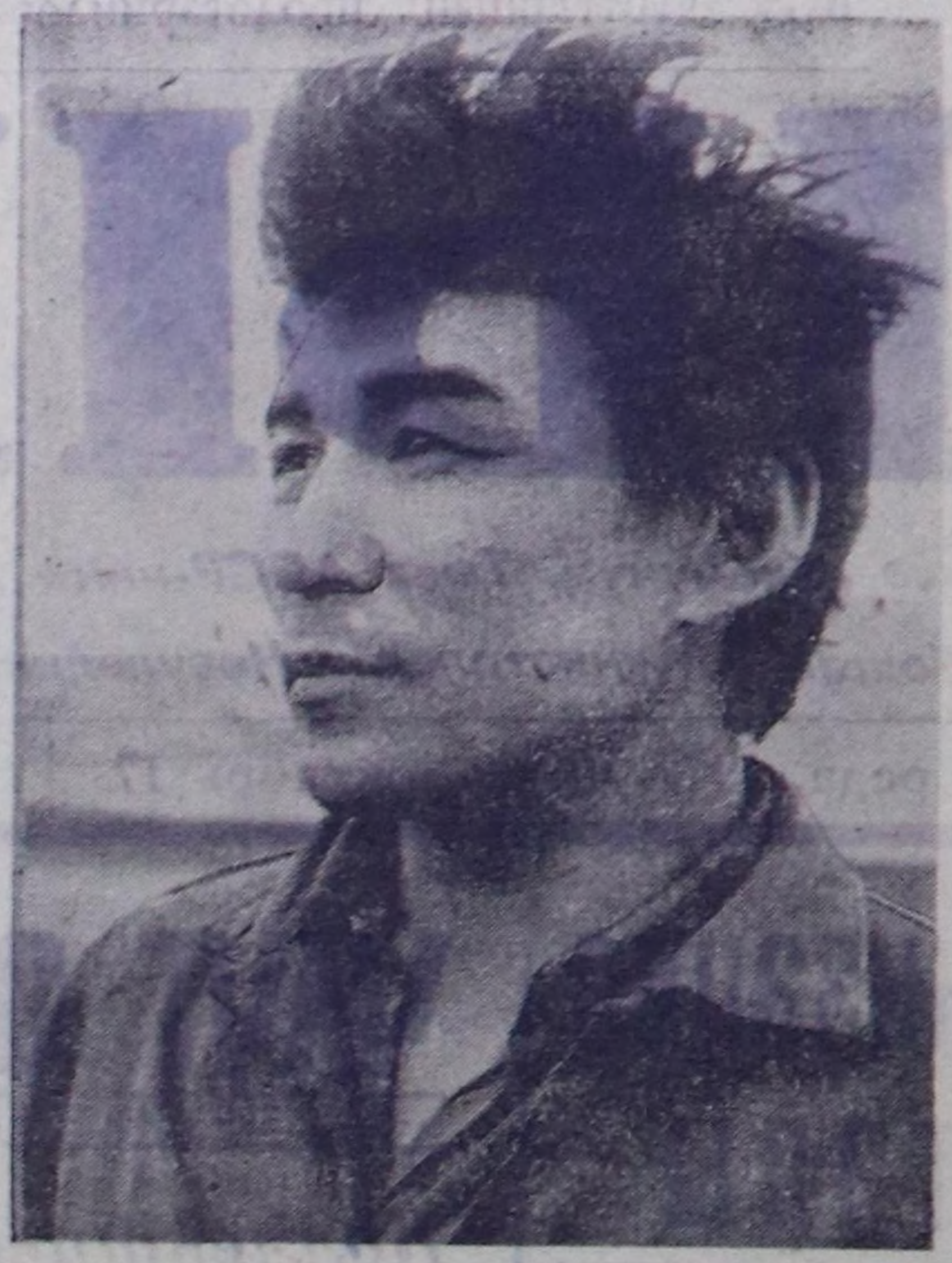

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң аныяк комбайнери Степан Топоев бо сезонда 350 гектар чернин дүжүдүн ажаарын хүлээнген. Ол ажаалдага эки белеткенип, комбайнын ыяк кылдыр септеп алганындан чаңгыс шак-даа халас ыштайн кызымак ажылдааш, 615 гектар чернин дүжүдүн ажааган. Ынчангаш Степан Топоев совхозтуң комбайнерлериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнгеш, кожуглуг «Юпитер» деп мотоцикл-биле шаннаткан.

ЧУРУКТА: Степан ТОПОЕВ.

Д. ОНДАРНЫҢ фотозу.

ШАЛЫПКЫН БОЛГАШ ШЫНАРЛЫГ ЧОРУДАР

Хой ажылын улам ынай хөгжүдеринге чугула хемчеглерниң бирээзи шээр малдың тарып боозадылгазын Эрзин, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларында хожудаашкынныг байдалда турар. Тарып боозадылга Эрзин районга августуң үшкү он хонуунда, Тес-Хем районга сентябрь эгезинде чоруттунган.

Эрзинниң ажыл-агыйларында 10 пунктуларга 19 муң баш хойну тарып боозадыры көрдүнген. Бо ажылды чедиишкинниг чорудар дээш колхозтарның малчыннары тарып боозадылгага кирзе чогуур хоюн график ёзугаар пунктуларга эккеп, чугула ажылды организастыг эрттиреринге дузалажып турар. Ооң түңнелинде сөөлгү хүннерге чедир 17100 ажыг баш хойну тарып боозаткан. 5000 баш хойну тарып боозадылгага киирер ужурлуг «Чаа орук» колхоз 5173 баш кылдыр күүсеткен. «Коммунизмче орук» колхозта бо ажыл доостур чоокшулаан.

Ынчалза-даа районда тарып боозадылга ажылы узамдыккан. Ооң чылдагааны пунктуларны, аңаа херeглээр херекселдерни чогуур үезинде белеткеп албаанында болгаш төрүүр хойлардан хураганнарның орайтады үскенинде болур. Ажыл-агыйларның пунктулары сентябрьны сөөлзүреди хагдынганы-биле элээн каш хонуктарда ажыл ара соксаан, бүдүрүкчү кошкарларны кодан бүрүзүнге кадып турган. Ол байдалды илереткеш, пунктуларга ажылды катап организастап чоруткан.

Бо ажылдың чорудулгазы Тес-Хем районда кандыгыл? Районнуң ажыл-агыйларының ниити төрүүр хоюндан 19533 башты тарып боозадылгага киирип, планының 81,5 хуузун күүсеткен. «Ак-Эрик» колхоз биле «О. Шынаа» совхоз районнар арасының Тес-Хемде үрежидилге станциязындан бүдүрүкчү кошкарлар алгаш, тарып боозадылганы чорудуп турар, а арткан ажыл-агыйлар үрежидилге станциязынга таарыштыр ажылдап каан үрелерни ажыглап турар. «Чодураа» колхоз бо ажылды дүргедеткеш, эвээш санның хойну арттырып алган.

Ындыг турбуже районда тарып боозадылганың ажылы ала-чайгаарлаашкынныг байдалда болбушаан. Ылангыя «Ак-Эрик» колхозта, «Тес-Хем», «О. Шынаа» совхозтарда ам-даа муң-муң баш хой тарып боозадылгага кирбээн. «Тес-Хем», «О. Шынаа» совхозтар тарып боозадылганы аң озалдаашкынныг эгелээн. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары, мал ажылының специалистери чугула ажылды шынарлыг чорударынче кошкак сагыш салып турарын бо чорук бадыткап турар.

Тарып боозадылганың ажылын шынарлыг болгаш дүрген чорудары дээш Эрзин, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары организастыг ажылды шапкынчыдары чугула.

В. БИЧЕ-ООЛ,

Кызылдың уксаажыдылга бүдүрүлге каттыжыышкынының Тес-Хем районда салбырның кол зоотехниги.

КӨДЭЭ БАШКЫЛАРГА

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Көдээ ниити билиг школазының ажылдаарынга байдалдарны улам экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалында көдээ школаларның башкыларынга болгаш өске-даа педагог-ажылдакчыларынга немелде чиигелделер тургузар дугайын айыткан.

Ол доктаалга дүүштүр ССРЭ-ниң Күрүне банкызының баштаар чери көдээ ниити билиг школаларының башкыларының болгаш өске-даа педагог-ажылдакчыларының чуртталга бажыңы тудуп алырынга, аныяк специалистерниң эт-херексел садып алырынга чээли тыпсырының чурумун тодараткан.

Башкының дээди болгаш ортумак өөредилге черлерин дооскаш, көдээ ниити билиг школаларынга ажылдаары-биле томуйлаткан аныяк специалистерге эт-херексел садып алыры-биле 1000 рубль чедир хемчээлдиг чээлини беш чыл чедир хуусаалыг тыпсып болурун, а ону чээли алганының соонда үшкү чылындан эгелеп төледирин доктааткан. Эт-херексел садып алырынга чээлини улус өөредилге килдизиниң дилээн болгаш башкының банкыга бижээн хүлээлгезин ёзугаар Күрүне банкызының албан черлери башкының бодунга тыпсыр.

Башкының дээди болгаш ортумак өөредилге черлерин дооскан болгаш көдээ черлерде ажылдап турар башкыларга база өске-даа педагог-ажылдакчыларга чуртталга бажыңы тударынга 2000 рубль чедир хемчээлдиг чээлини он чыл чедир хуусаалыг тыпсып, а ону чээли алганының соонда бешки чылдан эгелеп төледип болур деп көрген.

Хууда чуртталга бажыңы тудуп алырынга чээлини улус өөредилге килдизиниң дилээн болгаш башкының банкыга бижээн хүлээлгезин ёзугаар Күрүне банкызының албан черлери бажың тудуп алыр дээн кижиниң бодунга тыпсыр. Хууда чуртталга бажыңы тудуп алырынга чээлини бажыңның сметалыг долу өртээниң хемчээли-биле, ынчалза-даа чээлиниң эң улуг хемчээлинден хөй эвес түңге тыпсыр. Чээли акшаларын бажыңның туттунуп турар хире чергези-биле, күүсеткен ажылдарга тургускан акты ёзугаар бээр. Ооң баштайгы кезээн бажың туттурар дээн кижи тудугнуң өртээниң 5—10 хуузундан эвээш эвести күүсеткен турда тыпсыр.

* * *

ССРЭ-ниң кадык камгалал министри Б. В. Петровский көдээ башкыларга медицина хандырылгазының дугайында дужаал үндүрген. Ону ёзугаар район болгаш көдээниң участок эмнелгелеринге көдээ башкыларны шинчилеп болгаш эмнээрин чогуур үезинде, саат чок чорударын кадык камгалал органнарынга даасkан. Көдээ башкыларны шуптузун эмнелге черлери хайгааралга алыр ужурлуг. Дыштанылгалар үезинде башкылар ортузунга кадыкшылганың болгаш эмнелгениң хемчеглерин чорудары чугула. Кадык камгалал органнары көдээ башкыларны санаторий-курорт эмнелгезинче чорударын организастап, боттандырар хүлээлгелиг.

* * *

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу 1973 чылдың июль 23-те № 243 дужаалында чоокку чылдарда көдээге школа өөредилгезин улам сайзырадыр, көдээ школаларның өөредилге-материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни боттандырарын көрген. Ол дужаалда чаа тургустунган ийикпе тургустунуп турар совхозтарның каттышкан сметазынга ниити билиг школаларының тудуушкунун баш удур көрген турарын айыткан. Эргежок чугула таварылгаларда ажылдап турар совхозтар болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери школа бажыңнарының тудуун болгаш эде кылыышкынын боттандырып болур. Ону бүдүрүлге тудугларынга көрдүнген тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң 2 хуу чедир акша-хөреңгиниң күсели-биле кылыр.

Совхозтар көдээ школаның башкыларынга болгаш өске-даа педагог-ажылдакчыларга аъш-чем продуктуларын совхозтуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары-биле деңге, күрүнениң үүрмектеп садар өртээн ёзугаар садарын хандырарын чер-черниң көдээ ажыл-агый органнарынга даасkан. Ынчаарга совхозтарның болгаш көдээ школаларның ажылдакчыларынга садар продуктуларга совхозтарның херeглели оларның планнарынга көрдүнген турар ужурлуг.

Ниити билиг школаларының өөреникчилерин — колхозчуларның, совхоз болгаш күрүнениң өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларның уругларын — школаже болгаш школадан халас сөөртүрүн хандырарын көдээ ажыл-агый органнарынга даасkан.

(«Учительская газета» солуннардан).

ШУУРМАКТЫҢ ЫЯШ БЕЛЕТКЕКЧИЛЕРИНДЕ

Тосқу беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылы—1973 чылдың 9 айларының дургузунда Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң коллективи партияның XXIV съездизиниң шиитпирлеринге даянып алгаш, 1973 чылдың планныг көргүзүглерин ажыр күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап келген. 9 айларда 810 муң рубльдиң сайгарылга планын коллектив 998 муң рубль кылдыр, азы 123 хуу күүсеткен. 1972 чылдың бо үези-биле деңнээрге, ол 361 муң рубль хөй бооп турар.

Республиканың колхоз, совхозтарының херeглээри тудуг материалдарының планын ажыр күүсеткеш, 7435 кубометр тудуг материалын пландан ажыр көдээ тудугларга берген. Оон аңгыда 373 кубометр шала манзазын пландан ажыр белеткээн. Көдээ тудугларга кандыг-ла материал чугула херек болдур, оларның чагыгларын өй-шаанда күүседир дээш коллектив күжүн мөөңнээн.

Ыяш дилдирер цехти удуртуп турар коммунист эш В. Даваанын онаашкан ажылынга кызымаан демдеглээри чугула. Ыяш дилдирер ажылчыннар ортузунга ажыл-агыйны ооң углап башкарып турары чедимчелиг, кижилер ортузунга кижизидилге ажылын бедик деңнелге тургускан. Ооң ачызында бисте арагалаар, ажыл шагы үзер байдал эвээжээн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн болгаш мурнакчы ажылчыннарның саны көвүдээн.

Станок башкарыкчызы эш К. Радостев шала манзызы кылыр станокту эде кылганының уламындан үндүрүп турар манзаларның шынары экижээн. Мурнундагы станок ээлчегде 10 кубометр шала манзазын бүдүрүп турган болза, ам ол сан 20 кубометрге деңнешкен. Оон ынай ыяш кезер станоктарны эде чаарттканының ачызында үүрмек ыяштарны токпак кылдыр хирээлеп алгаш сайгарып, орулганы киирип ап турар апарган бис.

Дранка кылыр чаа станокту үстүнде чогаадыкчы, чаартыкчы ажылчынның эде деррээниинден ээлчег нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар апарган.

Тайгада ыяш белеткеп турар Л. Кабановтуң, Ю. Зуевтиң бригадалары шалыпчы ажылдап, 9 айлар дургузунда 12005 кубометр ыяшты пландан ажыр белеткээн.

Тайгадан ыяш сөөртүп турар лесовоз чолаачылары И. Кириловский, В. Катков боттарының дааңган машина-техниказын эки ажаап кадагалап, тос айларның дургузунда 10 муң ажыг кубометр ыяшты тайгадан үндүр сөөрткеннер.

Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң коллективи алган социалистиг хүлээлгелерин 9 айларның дургузунда бүгү-ле көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен. Ам чыл планын декабрь 25-те күүсеткен турарын чедип алыр дээш коллектив бир демниг ажылдап турар.

Ажыл-агыйның чамдык адырлары 1973 чылдың планныг даалгаларын тос айлар иштинде күүсеткеш, ам 1974 чылдың үлүүнде ажылдап турарын демдеглээри кончуг өөрүнчүг. Тодаргайлаарга, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар тудуг ыяжы дилер цех бо чылын 7 муң кубометр тудуг ыяжын дилер тургаш, ол планын тос айлар дургузунда 11935 кубометр кылдыр күүсеткен азы 4.935 кубометр ыяшты пландан ажыр белеткээннер. Тайгадан ыяш сөөртүрүнүн планы 12 муң кубометр турган болза, ол 21505 кубометр кылдыр күүсеттинген.

Коллективтиң чедиишкинин быжыглаарынга пунктуда партия эге организациязы (секретары Кызыл-оол), местком (даргазы Даваа) ажылчыннар ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирип, политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеже ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны хаара тудар талазы-биле боттуг ажылдарны кылып чорудуп турар. Ынчангаш Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң коллективи чедиишкиннерге даянып алгаш, боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын өй-шаанда бедик шынарлыг күүседир дээш чаңгыс кижи дег, бир демниг ажылдаар дээрзи чигзиниг чок.

В. СҮГДҮР,

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Шуурманта ыяш белеткээр пунктузунуң начальниги.

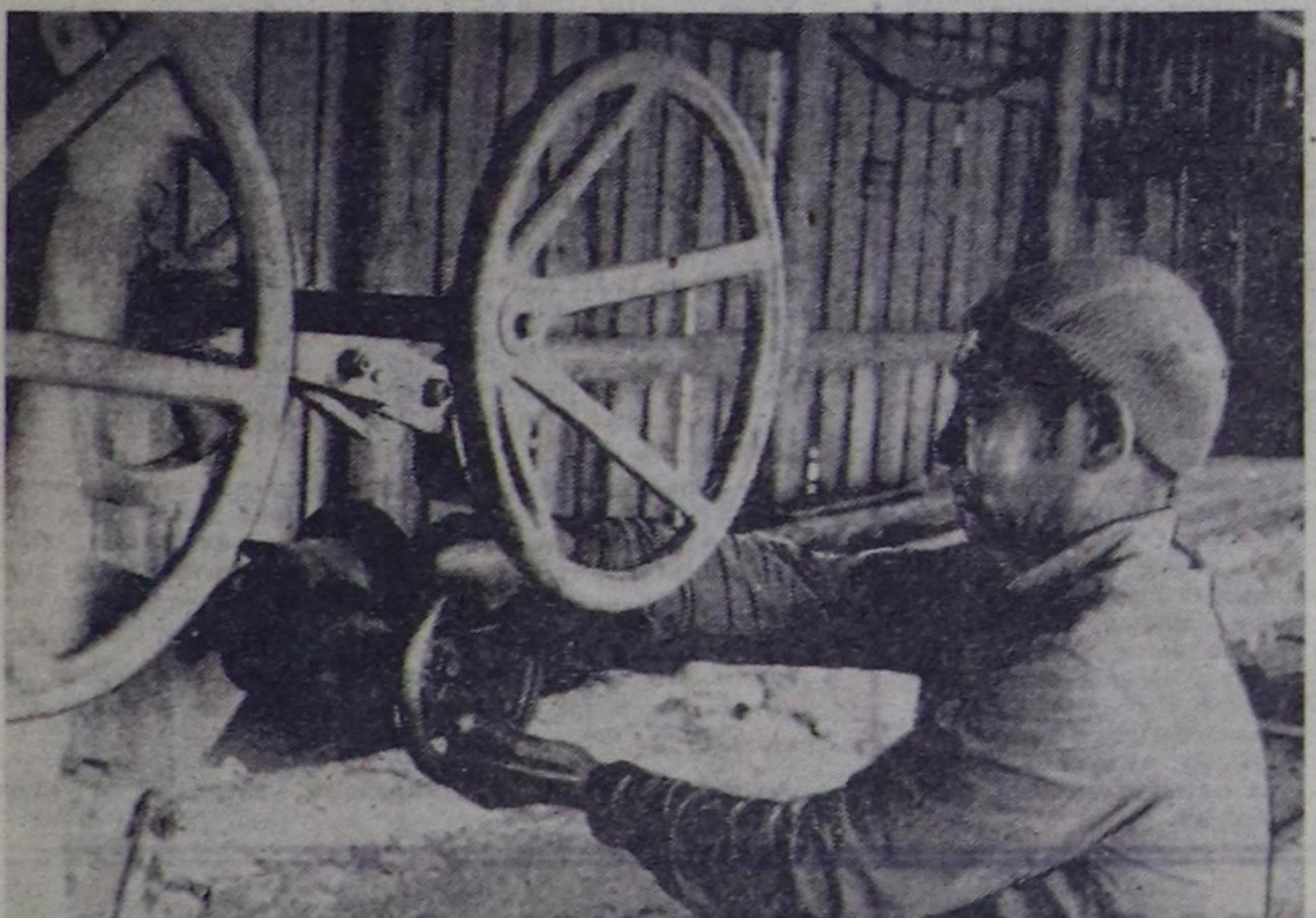

Эртине Салчак Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунга пилорама башкарып ажылдаа-ла ам 13 чыл чедип чоруур. Бодунуң херээниң ёзулуг мастери болганындан ол ай планын доктаамал 140—150 хуу күүседип келген.

ЧУРУКТА: Э. Салчак пилорамада үүрмек септелгени кылып тур.

ЧУРУКТА: чазаныр цехтиң бригадири, ында станок башкарыкчызы, хөй санныг чогаадыкчы-чаартыкчы саналдарның автору К. Радостев.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

ТАЙГА АТТЫГ СТОЛОВАЯ

Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң цехтери суур кедээзинде, хем ындыы чарыы бойдустуң чараш чурумалдыг черинде турар. Ынчангаш ажылчыннарның чемненир столовазын «Тайга» деп адааны таварылга эвес. Ол эртенгиниң чеди шакта-ла ажылдап эгелээр. Шуурмактың ол-бо талазынче эргежок чугула тудуг материалдары сөөрткен машиналарның чолаачылары база-ла оон аалчылары. Бир эвес чемненилге залында азып каан «Хомудалдар болгаш саналдар» дептерин ажып көөр болзувусса, ында чүгле өөрүп четтириишкинниң чылыг сөстери илереттинген:

«Улуу-биле четтирдим, эргим кыстар! Силерниң амданныг чеминер, чылыг-чымчак хүлээп алыышкынынар кезээде маңаа кирген кижилерниң өөрүшкүзүн кыпсып турзун! Т. Ооржак (Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» совхоз»).

Бо столовада чүгле ийи кижи ажылдап турар хирезинде бүгү чымыштыг ишке четтигип турарлар. Эртенгиден хаяазы-биле кады оларның ажыл-ижи эгелээр. Ийи кыстың бирээзи Валентина Харина столованың эргелекчизи. Ооң ажыл-ижи чүгле удуртулга-биле кызыгаарланмас. Ол амданныг чемнерниң белеткекчизи улуг повар болгаш кассир. Ынчаарга Валя чем үлекчизи болганда бүгү-ле блюдалар ооң холун дамчып эртер. Улуг поварның ээлдек-чымчак хүлээп алыышкынының, ооң белеткээни хөй янзы шынарлыг чемнериниң дугайында чылыг сөстерни чемненикчилер хөйү-биле илередип бижээн.

А дузалакчы повар комсомолчу Роза Оюнның үлүг-хуузу база-ла улуг. Ол аяк-сава чуур, столдар аштаар хүлээлгезин эки күүседип турар. Күскү үеде ногаа, чайын — сүт, а шагның дөрт эргилдезинде эът аймаа үзүк чок турзун дээш поварлар кичээнгейин салып турарлар. Мооң ачызында бо ажылчын столовага кирген кижини ында менюнуң хөй янзы бир, ийи дугаар блюдаларынче «эдерти» бээр. Ынчангаш кыстарның кылган амданныг чемнериниң чаагай чыды, оларның эптиг-ээлдек хүлээп алыышкыны ажылчыннарны, Шуурмакка ажыл-херек ужуруунда келген кижилерни столоваже чалай бээр.

С. МОНГАЛ.

Шынның тускай корр.

Ажыглалга

кирер

объектилер

Элеватор тудуун дүргедедир

Кызыл хоорайга 1973 чылда элеватор тудуун ажыглалга кииреri планында кирген. Бо чылын ооң тараа арыглаар, кургадыр, шынар аайы-биле аңгылаар машиналары, бедии 56 метр суургазы, шакта 16 тонна өл тарааның шыгын эвээжедип, кургадыр цех, 8000 тонна кирер тараа шыгжаар чер ажыглалга кирип, насос станциязының суг болгаш чылыг дамчыдар системаларның тудуу доостуунары планда көрдүнген.

Бир эвес эгезинден тура-ла тудугнуң ажылын дүргедедир хемчеглерни алган болза, ол элеватор октябрь айда ажыглалга кирер турган. Ынчалза-даа «Тыва көдээ тудуг» трест (эргелекчизи П. Ф. Кондауров) элеватор тудуунче кошкак кичээнгей салганындан 9 айлар иштинде кылза чогуур ажылдарның планы күүсеттинмээн. Бо чугула тудугнуң чоруп турарын өөренип көргеш, СЭКП Тыва обкому «Тыва көдээ тудугнуң» удуртукчуларындан элеваторну бо чылын ыяап-ла ажыглалга кииреринин шыңгыы негеп, эргежок чугула дузаны-даа көргүскен. Сентябрь айда элеватор тудуунга 250 ажылчынны, 5 инженерни немеп, хөй техниканы база берген.

Ам ында 350 кижи 2 ээлчеглиг ажылдап турар. Тудуг материалдары-биле хандырарын база экижиткен. Арткан ажылдарны кезектерге чаргаш, ону кылыры-биле звенонарны организастаан, хүн бүрүде кылыр ажылдарның хемчээлин хуваараган.

Ол хире хемчеглер алдынзадаа октябрь 1-ге чедир түңнел-биле алырга, ниити байдал ам-даа экиживээн. Тос айлар иштинде 486 муң рубльдиң ажылын кылыр тургаш, херек кырында 184 муңну шиңгээдип ап, планын чүгле 37,3 хуу күүсеткен.

Сентябрь айда бо тудугга чүгле 15.860 рубль түңнүг ажылдар кылдынып, азы ай планы 26-ла хуу күүсеттинген. Элеватор тудуун доозарының эң харыысалгалыг үечадазы база келген. Арткан ажылдарның 70 хуузу машина-техниканы эптеп салыры болур. Ону Красноярскиниң тудуг-монтаж бригадазы (Г. П. Чередов) кылып турар. Бо бригада сентябрь айда чүгле 8 муң рубльдиң ажылдарын кылып, ай планын 28-ле хуу күүсеткеш, хожудап турда, «Тыва көдээ тудуг», трест ол организациядан шыңгыы негелде салбаан. Бригада чаңгыс ээлчеглиг ажылдап турар. Трестиң удуртукчулары элеватор тудуунда киржип турар бүгү организациялардан алган хүлээлгелерин күүседиринин шыңгыы негээр үези келген.

Трестиң удуртукчулары элеватор тудуун бо чылын ажыглалга киирер дээш тускай планны ажылдап кылган. Ол план ёзугаар бригада санының кылыр ажылдарының хемчээли тодараттынган, тудуг материалдары-биле хандырар график база бадылаттынган. Бир эвес планда айыткан ажылдар хүн бүрүде күүсеттинер болза, элеватор декабрь айда ажыглалга кирер. «Тыва көдээ тудуг» трест болгаш ооң кежүп чоруур №62 мехколонназының удуртукчулары ол тудугну доозар деп берген сөзүнге ээ болур дээш бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг.

Ч. ДОСПАҢ,

Тараа продуктулар эргелелиниң кол инженери.

Хемчээн алза

Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» совхозунуң механизаторлары Хайырлыгда тарааны ажаап дооскан. Ынчалза-даа чамдык комбайнерлерниң буруузу-биле сыпта тараалар аңгыстарда оюк-деликтер артып калгылаан. Оларны катап кестирер болза, оон элээн каш бункер ишти тарааны ажаап ап болур.

База бир чижек. Хайырлыгның шанында тараа урупкаан. Оон херимни чок болганындан ол чоок кавының малчыннарының инектери, аъттары ында тарааны чип турар. Ол шанны мынчага чедир чүге херимневээнил?

А. ХОМУШКУ.

ДААРАНЫКЧЫЛАР

Каа-Хем районнуң амыдырал хандырылга комбинадында ажыл-ишке бердинген шалыпчылар эвээш эвес. Сарыг-Септиң шевер дааранықчыларының кылыгларын районнуң бүгү-ле булуңнарынга көрүп болур. Даштыкы хеп дааараар мастерлер болгаш быжыкчылар Көк-Хаак, Копту-Аксы, Кундустуг, Бүрен-Хем, Бүрен-Аксы, Бүрен-Бай-Хаак, Ильинка суурларга, бригадалар болгаш фермалар төптеринге чурттакчыларның чагыгларын хүлээп ап, бо-ла аалдап чеде бээр.

Чиик платьелер, костюмнер, жакеттер, кышкы, күскү, часкы пальтолар, хөвеңниг болгаш ак чоорганнар дээн чергелиг чагыгларны ында көрүп болур.

Даштыкы хептер дааараар цехте шеверлерни быжыкчы мастер Нина Андреевна Пряхина удуртуп турар. Бодунуң харысалгалыг болгаш солун ажылынга ол мастер дыка хандыкшылдыг. Пряхина чүгле бодунуң хүлээнген ажылынга кызымаккай чоруун көргүзүп турар эвес, харын-даа чаа ажылдап эгелеп чоруур дааранықчыларга бодунуң байлак дуржулгазын дамчыдып берип, оларны өөредип келген. Нина Андреевна чурттакчыларның чагыгларын хүлээп ап, оларның сеткилинге тааржыр кылдыр кылып бээр дээш бүгү-ле хемчеглерни ап турар.

Бо цехте дааранықчылар болгаш быжыкчыларның белен эвес күш-ажылын чиигедип турар чаа техника, дериглер база бар. Чижээ, бо чурукта (оң талазында) Н. А. Пряхина электрохачы-биле хеп быжып турарын көрүп тур силер.

Вера Зарихта (адаанда чурукта) — дааранықчы мастер. Ол эрткен айда 160 рубльдиң хевин дааараар планныг тургаш, херек кырында ону 190 рубльге күүсеткен. Вера Алексеевна комбинатта бүдүрүлгениң шалыпчыларының бирээзинге санадып турар.

Даштыкы хеп дааараар талазы-биле шеверлерниң бирээзи З. М. Пышкина (солагай талада). Ол бешки разрядтың мастери. Сентябрь айда Зинаида Мироновна 175 рубльдиң хевин дааараар онаалдазын бүрүн күүседип шыдаан. Сарыг-Септиң шеверлеринге Каа-Хемниң чурттакчылары өөрүп четтиргенин илередип турар.

О. НАМЧЫЛАК.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

УЛУГ АЛДАР

Тока аттыг совхозтуң төвүнден Каък суурже углаптывыс. Оң талавыста аал тур. Кедээ талазында күскү алдын сарыг аргалар, ооң бетинде тараа хоорзуну, солагай талазында кезек даглар, шаттар. Шээр малга ноңчут-ла таарышкан оран. Элегестиң бо чылын эң тергиидээн хойжузу Лоодай-оол Түлүштүң аалы ол болду. Аңаа кээривиске хою өдекте дыштанып чыдыр. Малчынга алдар-сурагны чедирген мал ол-ла болгай. Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, Лоодай Давааевич чүс хойга онааштыр 120 хураганны, бир хойдан-на 4750 грамм дүктү кыргып алган. А, бир хойга онааштыр алган дүгү планнан 950 грамм хөй болган. Бо дээрге эки көргүзүг-дүр.

— Бистиң бо чериивисти Тал-Бажы дээр. Бо-ла бады барган чөөганы Тал дээр. Кыштаам моон адаанда, ырак эвес. Мңаа күзеглеп келгеле бир ай ажып тур бис — деп, сураглыг хойжу чугаазын ынчаар эгеледи. Боду 60 чоокшулаза-даа, аныяк кылдыр көстүр, чугаакыр болган, чазык малчын болду.

Кайы-бир мурнакчыга ужурашкаш, ооң ажыл дуржулгазын, кажан канчалдыр ажылдап эгелээнин баштай-ла сонуургаар болгай бис. Бо хойжу-биле чугаавыс база ынчаар эгелээн.

Алыс чурту Улуг-Хем районда болгаш, Хайыраканга хой кадарып чораан. 1961 чылда Элегеске келгеш, баштайгы үеде совхозтуң инээн кадарып, малдаан. Ооң соонда хойжу Биче-кыс Моңгушка дузалакчы кадарчылааш, улаштыр ол коданның хураганын хүлээп алган. Бо аразында ооң көргүзүглери багай эвес. Эрткен чылын 100 хойдан-на 107 хураганны алган.

Хойжунуң күш-ажылчы чедиишкиннериниң херечизи шаңнал-макталдарын сонуургадывыс. Бо чылдың июнь айда аңаа «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп атты тывыскан. А Наадымда «Мал ажылының тергиин мастери» деп жетонну аңаа тывыскан. А кол-ла шаңнал болза, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедиишкиннери база 1972—1973 чылдарның кыжынында мал продуктуларын бүдүрер болгаш белеткээр талазы-биле хүлээлгелерни күүседиринге көргүскен күш-ажылчы маадырлыг чоруу дээш Күш-ажылдың Кызыл тук ордени-биле шаңнаткан.

Бо хойжуну совхозтуң бүгү ажылчыннары хүндүлээр болгаш аңаа чоргаарланыр. Хойжулар аразында чарыштың негелдезин ёзугаар ол бүрүн дериглиг аът-биле шаңнаткан.

Л. Түлүш шудургу ишчи кижи. Ооң амгы кыштаанга төрүүр хой таарышпас деп мал ажылының тускай эртемниглери чугаалап, өскээр ак черже көжүп алырын сүмелеп турда, Лоодай Давааевич черниң ааныг таарымчалыын көргеш, бир эвес төрүүр малга таарымча чок ындыг-мындыг чүүлдер тура берзе, боду харылаар кылдыр онаагаш, Үстүү-Талга кыштаан.

— Чартык нарын дүктүг хой тус черниинден ылгалдыг болур чүве. Эң ылаңгыя ооң хураганы соокка пат. Ынчангаш төрүүр чоокшулаан хойларны баш бурунгаар үзүп тургускаш, аңгы чемгерип азыраар. Чамдык аныяк хойжулар чартык нарын дүктүг хойнуң ындыг шынарын эки билбес, черге хар кырынга төрүп алырга ону ажырбас деп бодаар. Ооң уламындан хорамчалыг болур — деп, Лоодай Давааевич чугаалады.

Хоочун хойжунуң кадайы Сенди Базыровна чаш хураганнарны ажаап азыраар талазы-биле сакманщиктерни удуртур. Болар хураганнарны боттары-ла эмнеп алыр. Сакманщиктерни деткип, оларның-биле демниг ажылдаарга чедиишкинниг болурун бо хойжулар чугааладылаар. Дузалакчы кадарчы Маны-Хая Бурзун-оол, сакманщиктер Галя биле Света Оюн угбашкылар хойжуларга улуг дузаны көргүскен. Ынчангаш оларның ачызы-биле шак ындыг бедик түңнелдерни чедип алган өөрүшкүзүн Л. Түлүш илергейлээн.

Лоодай-оол Давааевич республикага хой ажылын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП обкомунуң пленумунуң шиитпирлеринге хамаарыштыр бодалдарын база илеретти. Эң-не ажыктыг малдың бирээзи болур хойнуң баш санын улам ыңай өстүрер, ооң продуктулуун бедидер дугайында ук пленумнуң шиитпирин малчын изин-биле деткип, бо талазы-биле хойжунуң ажылга харысалгазын онзалап айытты. Чамдык хойжулар малын одарже ээп үндүрүптер, чайын хүн дургузу узун-на дээш малды эрте одарлатпас чорукту Л. Түлүш шүгүмчүлей-дир.

— Малдың тодут, семис болурундан дүк арбын, төлү боткур болур чүве. Нарын дүктүг хойну чайын таарыштыр кадарбас болза изиргеничел. Ынчангаш коданны шуут даң бажында одарладып үндүргеш, дүъште дыштандырар, а кежээ серинде бээрге база кадарып үндүрер — деп, ол дуржулгазын чугаалады.

Лоодай-оол Давааевич ажылынга кызымак дээрзиниң дугайында база бир мындыг чүүлдү айтып болур. Бодунуң күжү-биле чылдың-на он тонна сигенни белеткеп ап турар.

— Чыл эгелээр мурнуңда хурал кылгаш, хойжулар мал чеми белеткээрин дугуржуп алыр. Түңнелинде чамдыктарывыс тудум-даа хире сиген белеткевес болгулаар. А хөй сиген белеткеп алган кижилерни совхозтуң дирекциязы мактап, ол дугайын хурал-суглаага чугаалап-даа турбас боор-дур. Белеткээр кижи белеткээр-ле. Мен бо чылын он тонна сигенни школачы оглум-биле белеткедивис. Ооң 3 тоннаазын кыштаңда сөөртүп чедирген мен, арткаы бир километр хире черде сараататтынган — деп, хойжу тодаргайлады.

Совхозу хой ажылын хөгжүдеринче улуг кичээнгейни салып турарын Л. Түлүш өөрүп чугаалады. Эрткен чылын ооң кыштаанда электрини-даа киирген. Мал чемин четчир кылдыр сөөртүп берип турар. Тускай эртемниглерниң дузазы аажок.

Шиитпирлиг чылда Лоодай-оол Давааевич кымның-биле социалистиг чарыштыгыл дээрзин сонуургадывыс. Ол мынча диди:

— Шаанда баштай-ла дузалакчылап киргеним хойжу Биче-кыс Таңмаевна-биле чарыштыг бис. Ооң көргүзүг-даа эки болган. Чоокта чаа Октябрь Революциязы ордени-биле шаңнатты. Чогум чарыжывыстың түңнелинде мээни бичии-ле артык болган. Бичии-кыс 100 хойдан-на 115 хураган алган.

Совхозтуң шупту хойжуларның түңнели эки болурга, аңаа ооң өөрүп олурары-даа чөп.

Элегестиң делгемнеринде элбек малды өстүрүп чоруур, орден-хавыялыг хойжу Лоодай-оол Давааевич Түлүш төлептиг-ле хойжу дээрзин кижи билип каар. Ооң хою келир чылын дөрткү удаа хураганнаар. Чайгы болгаш күскү семиртилгези база эки. Кыштаанда кылза чогуур чүүлдерни белеткеп алган.

С. ХЕРТЕК.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Профэвилелдерниң Бүгү-делегей конгрези

ВАРНА. (СЭТА). Профэвилелдерниң VIII Бүгү-делегей конгрези «Депшилге болгаш тайбың дээш чаңгыс эптиг болур, эп-сеткилди каттыштырар» деп кыйгырыглыг Варнага октябрь 15-те ажылдап эгелээн. Делегейниң бүгү диптер чурттарының 200 профэвилел организациязының өмүнээзинден барган 600 төлээ ында киржип турар.

Профэвилелдерниң Бүгү делегей федерациязының даргазы Э. Пасторино конгрессти допчу сөзү-биле ажыткан.

БКП ТК-ның, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш чазааның өмүнээзинден БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков конгресске байыр чедирген.

Ооң соонда совет төлээлерниң удуртукчузу, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин профэвилелдерниң сески Бүгү-делегей конгрезинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң байыр чедирген чагаазын номчуп дыңнаткан. Ук чагааны чыылганнар диңмиттиг адыш часкап уткаан.

ПБФ-ниң чиңгине секретары П. Жансус «Депшилгениң, хосталганың болгаш тайбының келир үезин хандырарынга бүгү делегейниң ажылчы чоннарының чаңгыс эвии, эп-сеткил каттыштырылгазын калбартып, күштелдирериниң херээнге Профэвилелдерниң Бүгү делегей федерациязының, профэвилелдерниң сорулгалары биле харысалгазы» деп илеткел кылган.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң комплекстиг программазын ёзугаар 220 километр дурттуг газ дамчыдыкчызы хоолайны кылып турар. Ол хоолай-биле ГДР-ниң Бёленде бүдүрүлге черлеринден Залужиде (ЧССР) Чехословак-совет найырал аттыг химия комбинадынче этиленни дамчыдар.

Этилен — синтетиктиг каучукту, кылымал удазынны, пластиктерни кылыр чиг-эт чүүлү.

ЧУРУКТА: ГДР биле ЧССР-ниң кызыгаарында хоолайны салып турары.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

Реакцияның үүлгедиишкиннеринге удур

Реакцияның болгаш фашизмниң шаап үүлгедиишкиннеринге удур чили улустуң эрес-дидим демиселинге эп-сеткил каттыштырганын илереткен митингилер бүгү чуртта үргүлчүлеп турар. Совет кижилер шериг эрге-чагырганың ханныг үүлгедиишкиннерин шиитпирлиг-биле буруу шаап, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Луис Корваланны, кара-бажыңнарда, хоругдалда хилинчектеттирип турар бүгү патриоттарны хостаарын негеп турарлар.

* * *

ЛЕНИНГРАД. «Электросила» каттыжыышкынының хөй кижилиг массалыг митингизинге чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюцияда «Чили улустуң алдарлыг оглу Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Луис Корваланны доп-дораан хостаңар!» — деп, ындыг негелдени салган. Машина тудугжулары чили шериг эрге-чагырганың үүлгедиишкиннерин шиитпирлиг-биле буруудадып, ол чурттуң улузу реакциялыг идегеттерниң үүлгедиишкиннеринге удур күштү ыяап-ла тургузар дээрзинге идегелин илередип турар.

— Шеригжиткен эрге-чагырга чили улуска удур таңкыларны, самолёттарны, үгер-бооларны ажыглап турар-дыр. Ынчалза-даа чили улустуң тура-соруун олар өлүрүкчү үүлгедиишкиннер-биле сый шаап шыдавазын ыяк билир бис — деп, ол митингиге эдикчи-ажылчын, Күрүне шаңналының эдилекчизи Б. Н. Лежнев чугаалаан.

* * *

БРАТСК. Ол хоорайның алюминий заводунуң тудуг шөлүнге чили улус-биле эп-сеткил каттырылгазының митингизинге дыка хөй кижи киришкен.

— Фашист реаксылыг идегеттерниң чаа-чаа үүлгедиишкиннериниң дугайында медээлер Чилиден дыңналып турар. Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корваланның амы-тыны айыылдыг байдалда туруп турар. Бистер, Братскиниң алюминий заводунуң тудугжулары болгаш эптекчилери, ханныг үүлгедиишкиннерни болдурбазын, эш Корваланны хостап үндүрерин негеп тур бис — деп, эптекчилер бригадири А. С. Крутихин митингиге чугаалаан.

Митингиниң киржикчилери чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюцияда шериг хунтазының кем-буруулуг үүлгедиишкиннеринге килеңнээшкинин илередип, реакцияга болгаш фашизмге удур чили улустуң демиселин деткип турарының дугайын медеглээн болгаш Чилиге шериг эргилдезинге база эш Луис Корваланны тудуп хоругдааныңга холбаштыр СЭКП ТК-ның база Совет чазактың медеглелин изин-биле деткип, чүүлдүгзүнүп турарының дугайында илеретkenнер.

* * *

ТАЛЛИН. Чилиниң шериг хунтазының чорудуп турар ханныг терроржу үүлгедиишкиннеринге удурланыышкынны илереткен митингилер Эстонияда база-ла үргүлчүлеп турар.

Таллинниң «Пунане рэт» заводунга чили улустуң демиселинге эп-сеткил каттыштырылгазының митингизи болган. Аңаа чыылганнар хосталга дээш күштерге удур шериг хунтазының кылып турар кем-буруулуг үүлгедиишкиннериниң дугайын килеңнээшкин-биле чугаалап, чили улустуң алдарлыг оглу Луис Корваланны шаажылаар чорукту болдурбазын негеп турганнар.

— Чили аг-шериглер чурттуң патриоттарынга, эң дээре кижилеринге удур террорну улам күштелдирип турар — деп, радиоаппаратура эптекчизи Валентина Михайлова чугаалаан. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгарааңгай ажылдакчызы Луис Корваланны шериг хунтазы шаажылаар деп кыжанып турар. Чили улуска эң-не аар-берге бо үеде бистер оларның-биле эп-сеткиливисти каттыштырбышаан: «Луис Корваланны хостаңар, демократия болгаш депшилге дээш бүгү демиселчилерни хостаңар!» — деп, шыңгыызы-биле негеп тур бис.

* * *

ГРОЗНЫЙ. «Чилиде үймээнчилерниң үүлгедип турар кандыг-даа араатаннзыг чоруктары ол чурттуң улуузунуң депшилгелиг чаартыышкыннарже шилип алган оруундан чайладып черле шыдавас дээрзинге быжыы-биле бүзүреп турар бис — деп, Грозныйның ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг химкомбинадының цехтериниң бирээзиниң лаборатория эргелекчизи Л. Ф. Гей Чилиниң патриоттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингизинге чугаалаан.

— Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары, чили улустуң хосталгазы болгаш аас-кежии дээш муң-муң демиселчилер кара-бажыңнарда хилинчектеттирип турда, совет кижилер оожургап олуруп-даа шыдавастар. Бистер ханныг үүлгедиишкиннерни соксадырын негеп тур бис!

(СЭТА).

Чоокку Чөөн чүкте дайын чорудулгалары

КАИР. Синай фронтузунда танкылар күжү-биле чорудар улуг дайылдажыышкыннар калбарган. Египеттиң шериг командылалының дыңнадыында «Египеттиң чөөн талаже бурунгаарлап бар чоруур куяктыг-танк болгаш механизастаттынган кезектери-биле дайзынның аразында эң шыңгыы тулчуушкуннар боол турары» чугаалаан. Дайзын египет шериглерниң шавар халдаашкынын доктаадырын оралдажып турар. Египеттиң шериглери Суэц каналының чөөн эриинге хөй чаа-чаа девискээрлерни хостааш, хөй-хөй израиль шериг техниказын узуткаан.

Англи «Дейли экспресс» солуннуң Каирде корреспондентизиниң чугаалаашын ёзугаар алырга, египет шериглер чамдык участоктарга Суэц каналындан 45—48 километр бурунгаарлай берген.

ДАМАСК. (СЭТА). Синай-израиль фронтуда тулчуушкуннар соксавайн турар. Сирияның танкыга удур артиллериязы болгаш кезектери фронтунуң соңгу талазында дайзынның мурнакчы кезектерин согуушкунга таварыштырып турар. Израильдер дириг күш болгаш техника талазы-биле улуг когаралдарлыг боор турар.

ЛОНДОН. (СЭТА). Эль-Кунейтраны Дамаск-биле аралаштырар оруkta шыңгыы тулчуушкуннар боор турар деп, Барыын чүктүң информация агентилелдери дыңнаткан. Ол барымдаалардан алгаш көөрге, Сирияның армиязы «фронтуга израильдерни Голан кожагарларының девискээринде доктааткан болгаш Дамаскыны долгандыр агаар делгеминче оларның самолёттарын киирбейн турар».

КАИР. (СЭТА). Палестин партизаннар израиль эжелекчилерге удур чедиишкинниг тулчуушкуннарын үргүлчүлеп турар. Партизаннар Иерусалимниң мурнуу-барыын талазында израиль шериг заводун ракеталар-биле боолаан деп, Удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң төлээлекчизи медеглээн.

Араб улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазы

Израильдиң эжелээни девискээрлерни хостаары дээш, Палестинаның араб улузунуң эргелерин катап тургузары дээш демиселге киржип турар араб чурттарның шудургу демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын делегейниң хөй-ниитизи илергейлеп турар. Делегейниң хөй-ниитизи Израильдиң чагырыкчы бөлүктериниң эжелекчи политиказын шиитпирлиг буруу шаап турар.

КОЛОМБО. Чоокку Чөөн чүкке бүзүрелдиг тайбынны чедип алырының боттуг үндезини Израильдиң күш-биле эжелеп алганы араб чурттарның девискээрлерин оларга доп-дораан эгидип бээри болур деп, Шри Ланка республиканың иштики болгаш даштыкы садыг министри Т. Б. Иллантаратне Коломбога медеглээн. Араб чурттарга хамаарыштыр Израильдиң чагырыкчы бөлүктериниң эжелекчи политиказын буруу шапкан.

БЕЙРУТ. «Ливан бодунуң материалдыг болгаш дайынчы аргаларынга, бодунга таваржып турар байдалга дүүштүр бодунуң хүлээлгезин күүседир» — деп, Ливанның иштики херектер министри Бахидж Ткиэддин бодунуң сирий өңнүк-талазы Али Заза-биле чугаалашкаш медеглээн. «Аль-Анвар» солуннуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, израиль эжелекчиге удур арабтарның демиселин деткиир планны ёзугаар Ливанның Сирияга дуза чедирериниң дугайында айтырыгны министрлер чугаалашкан.

Ливанның коммунистери Израильдиң эжелеп алганы девискээрлерни хостаары дээш, боттарының эргелерин, оон-биле чергелештир Палестинаның араб улузунуң эргелерин катап тургузары дээш демиселге киржип турар араб чурттарның шудургу демиселчилери-биле чаңгыс эп-сеткилдиин илергейлеп тур деп, Ливанның компартиязының ТК-зының Политбюрозунуң Бейрутка үндүрген медеглелинге чугаалаан. Ук медеглел демисел чорудуп турар чурттарның шериглеринге болдунар бүгү дузаламчыны бээринче бүгү араб күрүнелерни кыйгырган.

ЛКП ТК-ның Политбюрозу араб улустарның талазынга туржуп турар болгаш оларга эргежок чугула дузаламчыны берип турар бүгү күрүнелерге, күштерге өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Араб улустарның эжелекчилерге удур чөптүг демиселинге эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглап, оларга болдунар-ла бүгү дузаламчы, деткимчени көргүзеринче депшилгелиг бүгү күштерни ол медеглелде кыйгырган.

БРЮССЕЛЬ. Бельгияның компартиязының ТК-зының Политбюрозу медеглел үндүрген. Ам Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннарның өскүп турарының болгаш оларның уржуктарының ужурунда харысалга израиль чазакка онаажыр. Эжелеткен араб девискээрлерден шериглерин үндүреринден болгаш Палестинаның улузунуң чөптүг эргелерин хүлээп көөрүнден ол ойталап турар деп, медегледе демдеглээн. Эжелеткен араб черлерден бодунуң шериглерин Израиль үндүрер болза, Чоокку Чөөн чүк айтырыын боттуг, ылап шиитпирлээр арга тывылган туруп болур деп, медегледе айыткан. Ындыг шиитпир үндүреринге дуза чедиринче Бельгияның чазаан медегледе кыйгырган.

ВАРШАВА. Азия, Африка улустары-биле эп-сеткил каттыштырарының польша комитеди Израильдиң чагырыкчы бөлүктериниң эжелекчи политиказын шиитпирлиг буруу шапкан.

Хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисел чорудуп турар улустарны деткиириниң политиказынга шынчы польша улус араб күрүнелерниң чайгылыш чок, идегелдиг эжи болуру деп, комитеттиң медеглелинде чугаалаан.

УЛАН-БАТОР. Азия, Африка чурттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының моол комитеди медеглел үндүрген. Израильдиң Египет биле Сирияга удур эжелекчи дайын чорудуп турарын ында килеңнеп буруу шапкан. Медегледе араб чурттарның улустарының чөптүг демисели-биле моол хөй-ниитиниң чайгылыш чок чаңгыс эп-сеткилдиин илергейлеттинген.

Моолдуң юристер эвилели база-ла медеглел үндүрген, Египет биле Сирияга удур Израильдиң катап эжелекчи дайын чорудуп турарын доп-дораан соксадырын, КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылда ноябрь 22-де үндүрген шиитпирин чугаа чок күүседирин Израильден негээн.

ЛОНДОН. Чоокку Чөөн чүкте израиль агрессиязынга удурланырының Лондонга болган чыскаалынга беш муң ажыг кижи үнген. Чыскаалга кирипкеннер АКШ-тың Англияда элчин черинге боттарының негелде бижиин туткуп бергеш, Тель-Авивтиң бүтпес идегеттерин АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң деткип турарынга удурланыышкынны илергейлээн. Чыскаалганнар ооң соонда Тель-Авивтиң агрессиязынга удурланыышкынны илергейлээр дээш, израиль элчин черинче чорупкан.

«Израильдиң чагырыкчылары боттарының сионистиг дайынзырак политиказын делегейниң айыыл чок чоруунуң болгаш тайбының эрге-ажыктарындан бедик үнелеп турарын база катап көргүскен» деп, чыскаалга кирипкеннерниң тараткан хуудузунда айыткан.

(СЭТА).

Египеттиң шериг командылалының дыңнадыгларын ёзугаар алырга, египет шериглер Израильдиң 190 дугаар куяктыг танк бригадазын шуут узуткап, чок кылган.

Чүс-чүс кижилерни тудуп алган.

ЧУРУКТА: туттурган израиль шериглер.

ЮПИ — СЭТА-ның телефотозу.

Израильге америк берилде

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «Каттышкан Штаттар «Израильдиң шериг чепсээ-биле катап хандырып эгелей берген» деп, АКШ-тың күрүне департаментизиниң төлээлекчизи Макклоски Вашингтонга болган парлалга конференциязынга медеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «АКШ-тың чөөн эрик кавызындан ужуп үнген транспорт болгаш шериг самолёттары Азор ортулуктарда америк шериг агаар баазазынга 15 минута санында-ла кээп хонгаш, ужуп үнүп турар» деп, АП агентилелдиң корреспондентизи Лиссабондан дамчыткан. «Агаар көвүрүүн» дамчыштыр транспорттуң «Гэлэкси», «Боинг-7», «С-130» самолёттарын болгаш хыдыкчы-бомбалакчы «Фантом» самолёттарны ынаар октап турар. «Ол самолёттарның шуптузу Чөөн чүкче ужуп үнүп турар» деп, корреспондент дыңнаткан.

Совет-моол найырал айы

Акы-дуңма Моолга аян-чорук

Орук демдеглели

Тыва АССР-ниң бөлүк журналистери бистиң найыралдыг кожавыс—Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаанга найыралдың аян-чоруун кылып чораааш, чоокта чаа ээп келгеннер. Социализмни тургузуп турар моол улустуң ажыл-ижин журналистер улуг сонуургал-биле таныжып көргеннер.

Ук аян-чоруктуң киржикчилериниң бирээзи журналист Куулар Аракчааның орук демдеглелдерин номчукчуларга бараалгадып-дыр бис.

1. БАШТАЙГЫ УЖУРАЖЫЛГАЛАР

ЭРТЕНГИНИҢ 9 шак. Хүн бүргег. Хандагайты суурнуң кырында аар кара булуттар чавыс апарган, астына берген тургулаар. Хөндергейниң арт кырында болгаш Улаатай бажының бедик тайгазында хар маңганак кылдыр чаапкан. Чоокшулап олурар кыштың тыныжы илдең.

Хандагайты суур сөөвүста арты. Кызыгаарның эрттирилге чери. Ында «газик» болгаш ооң чанында ийи кижи тур. Бисти манаан моол эштер ол дээрзин эндевейвис. Машинадан дүжеривис биле-ле, олар бисче уткужуп келди. Найыралчы ёзу-биле дыңзыг хол туттуп мендилешкен соон дарый, ортумак сынныг, чазык шырайлыг, чугаакыр аныяк эр орустап илдик чок чугаалай-дыр:

— Мээң адымны Цэвэгмэд дээр. Аймак солунунуң харыысалгалыг редактору кижи мен. А бо мээң эжимниң ады — Дансырын. Орук-суур эки келдиңер бе? Солун чүү турып тур?

Бистер эш Цэвэгмэдке дужаал-хүлээлгевисти, орук ара эки келгенивисти болгаш чаа, солун чүүлдерни кысказы-биле чугаалап бердивис.

— Эргим өңнүктер, бис силерни уткуп алыры-биле Улаангомдан дүүн орайтадыр үнгеш, мында ырак эвесте малчынның аалынга хондувус. Аалчылар уткуур кижи озалдай бээр болза, хоржок-ла болгай. Ынчангаш баш удур келгенивис бо — дээш Цэвэгмэд хөглүг хүлүмзүрүй-дүр.

Эрттирилге пунктузунга мырыңай үр болбадывыс. Эш Цэвэгмэд оң холун кызыгаарның өске талазынче сунуп айыткышаан, бисче чугаалады:

— Кирип моорланар, эргим өңнүктер! Моон ынай Моолдуң чери эгелээр...

БИС АМ МООЛДУҢ девискээринде хап олур бис. Кезек бүүрелчин шаттарны эрткен соонда, ужу-кыдыы көзүлбес делгем хову-даа эгеледи.

— Бо ховуну чүү деп адаарыл?— деп сонуургадывыс.

— Саглы аксының ховузу-дур — деп, Цэвэгмэд харыылады.

— «Саглы ышкаш хову кайдал!» деп, бистиң черниң улузу чугаалажыр чүве ийин. Ол хову бо ышкажыл?

— Бо-даа чайлыг! А чогум ховуну даарта көре бээр бис. Машиналыг кижи бир ужундан эртен үнгеш, өске ужунга кежээге чедир четпейн баар ховулар бар.

Ховунуң бетиин ужунда аажок бедик даг шиш бажын хар-бораан-биле бүргенип алган тур. Ону Буура деп адаарын бисче база-ла тайылбырладылар.

Убса-Нур аймактың Саглы сумузунуң девискээринге кирип келдивис. Ийи талакы эриктерин ак талдар, бедик харагааннар-биле хаажылап, каастанып алган, аажок арыг кылаң-кара суглуг бичии хемчигеш. Ону Боршоо деп адаар болду. Оон көвүрүүн кежип келгеш, бисти уткаан улуска таваржы бердивис. Ол — Саглы сумузунуң төлээлекчилери болду.

— Болап Моолче кирген кижи ынаа-ла бо көвүрүгнү таварып эртер. Ынчангаш ону «Найыралдың көвүрүү» деп адаар чүве — деп, бисче тайылбырладылар.

— Мында ырак эвесте хойжу бригада бар, аңаа кире дүжүптүңер — деп, Саглы сумузунуң нам нүүрүнүң секретарының оралакчызы эш Данзырып чалады.

УДАВААНДА хойжу бригаданың төвүнге келдивис. Сүт дег ак өглерин чергелештир тиккилеп каан. Коданда хой, өшкү, аът, теве дээш, мал ак ааржы-ла! Малчыннар бисти найыралчы, акы-дуңмажы ёзу-биле уткуп алдылар. Дораан-на тос ханалыг докур ак өгже чалап киирдилер. Өгнүң иштиниң делгеми, арыг-силии, каас-шиини кайгамчык! Ындыг өгге кым чурттаксавас боор! Өңнүктер аъш-чемни дөр сыңмас кылдыр салып турдулар.

Малчыннар-биле бистиң аравыска сеткилдиң ханызындан найыралдыг беседа эгеледи.

— Бо өгнүң ээзи — хойжу бригаданың бригадири Амырбит бо — деп, суму чагыргазының даргазының оралакчызы эш Серен бисче таныштырды.

Эш Амырбитти даштындан көөрге, назын талазы-биле чаа-ла кижи ортузу чедип чоруур хире, узун, шилгедек сынныг, ховунуң сырынынга хүрерти додуга берген арынныг, кырлаң думчуктуг, чазык-чаагай шырайлыг кижи болду. Ол — партия кежигүнү.

Мен малчын Амырбиттиң ажыл-херээн сонуургай бердим.

— Мал ажылынга каш чыл боор тур силер, эш Амырбит?

—Ам таптыг-ла 17 чыл болуп тур мен.

— Уктуг малчын-дыр ийин — деп, бир хойжу немеди.— Ада-иези база малчын чораан.

— Эрткен кыштаглаашкын кандыг болду?

— Дыка берге болду —деп, Амырбит харыылады.— Малды менди чыл ажырар дээш шудургу-ла туттуп келдивис. Бригада ниитизи-биле багай эвес түңнелдиг болган. Бир эвес Саглы сумузу ниитизи-биле төрүүр 100 хойдан 86 хураган алган болза, бистиң хойжу бригадавыс 95 хураганны менди доруктуруп алган. Бо чыл бистиң чуртувуста база шиитпирлиг чыл болуп турар. Ынчангаш малчыннар аразында социалистиг чарыштыг, улуг күжениишкин-биле ажылдап турар. Бригадалар база-ла аразында чарыштыг.

— Бодунар хууда бо чылын 100 хойдан каш хураган алдынар?— деп сонуургадывыс.

— 100-тен 102-ни алдым — деп, Амырбит чугаалай-дыр.— Дук планы бир хойдан 2,2 кг чүве, ону 2,4 кг кылдыр күүсеттим. Бо көргүзүглеримге арай-ла таарзынмаан мен. Чүге дээрге чыл шиитпирлиг болгай. Оон бедик көргүзүгнү чедип алыр бодалдыг турдум. Ам канчаар, кыш берге болган. А келир чылын аймакка рекорд тургузар сорулга салып алган мен. Ынчангаш хойну чайын эки семиртип, кыжын бээр чемин белеткеп, өдек-кыштагны ыяк септеп алдым. Планым улуг ийин.

— Эш Амырбиттиң салып алган ол сорулгазы черле боттанып болур дээрзинге бүзүрээр мен — деп, нам үүрүнүң оралакчызы Данзырып ону деткиди.— Бодап көрүңер даан, эш Амырбит дээрге сөөлгү он чыл дургузунда бо сумута эң-не бедик көргүзүглүг боор келген кижи болгай. А 1972 чылда мал төлү менди алырынга аймак рекордун тургусту. Келир чылын база катап рекорд тургузары черле боттут.

— Бригадир эш Амырбиттиң салып алган улуг сорулгазы болгаш дидим күзел-бодалы боттаныр дээрзинге бистер база бүрүн бүзүревишаан, аңаа рекордчу бедик көргүзүглерни күзедивис — деп чугаалаарывыска, Амырбит өөрүшкүлүг хүлүмзүревишаан, ак чемин бисче сунмушаан, чугаалай-дыр:

— Өңнүктерниң чаагай күзээшкинин дээш чүректиң ханызындан изиг-биле өөрүп четтирдим. Бистиң найыралдыг кожавыс — Тыва АССР-ниң малчыннары база-ла рекордчу көргүзүглерни чедип алыр болзун деп алгап-йөрээрин меңээ чепшээреп көрүңер. Ынчангаш бо дашканы бистиң ниити чедиишкинивис дээш, мөңгеде бузулбас моол-совет найырал улам-на быжыгып, чаагай үре-түңнелин берип турзун дээш чооглаары-биле сунуп тур мен...

ТЫВА АССР-НИҢ ажылчы чоннары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында улуг күжениишкин-биле ажылдап, алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш чарышты улам калбартып турарын моол өңнүктерге чугаалап бердивис. Олар ону улуг сонуургал-биле дыңнап, сонуургаан чүүлдерин айтырып турдулар.

Амырбиттиң бригадазы сараджа уксааның хойларын өстүрүп турар. Ол хойларны дөрт чыл мурнунда Совет Эвилелинден садып эккелген. Сараджа уксаа ол черниң агаар-бойдус байдалынга таарыжып, элбек эътти, дүктү берип турары бисче өөрүнчүг болду.

Бригада мал чеми белеткээриниң планын шагда-ла ажыр күүсеткен, кышка удур өдек-кыштаан бүрүн белеткеп алган. Ол бүгүнү бригаданың хойжулары боттары кылып турар. Бригаданың малчыннары күш-ажылга ынакшылдыг, кежээ, кызымак кижилер-дир дээрзин оон билдивис.

Өңнүктерниң чылыг уткуп алыышкыны, чаагай күзээшкиннери дээш өөрүп четтирбишаан, оларга чаа-чаа чедиишкиннерни база катап күзээш, акы-дуңма ёзу-биле байырлашкаш, узун оруувус уламчылап, оон ынай хаптывыс. Мурнувуста карак четпес делгем хову. Орук ам ол ховулап, аймак төвү —Улангомче угланкан.

К. АРАКЧАА.

(Уланчылыг).

ЧУРУКТА: Убса-Нур аймактың Саглы сумузунда кедээ ажыл-агый каттыжыышкынының мурнакчы малчыны Амырбит биле ооң кадайы Дангерен. Олар 17 чыл дургузунда малчыннап келген. А 1973 чылда төрүүр 100 хойга онааштыр 102 хураганны менди доруктурган.

А. ПОНОМАРЕВТУҢ фотозу.

АЖЫЛ-ИШТИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Туранның № 1 школазында бүдүрүлге бригадазы 1959 чылда тургустунган. Чыл бүрүде бригаданың ажылы экижип, материал-техниктиг баазазы калбарып, түңнелдери бедип келген. Бригада удаа-дараа Бүгү-Эвилелдиң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге дээш өске-даа делгелгелерге киржип, шаңнал-маңнайларны алгылаан. 1972 чылда бригада Бүгү-Эвилелдиң школаларының бүдүрүлге бригадаларының көрүлдезинге бирги черге диплому-биле шаңнаткан. Сөөлгү чылдарда бүдүрүлге бригадазының ажылы чүгле билиг-мергежил чедип алыр дээш эвес, харын ажыл-агыйларга дузалыг дуржулга ажылынче угланган. Кедээ ажыл-агый культураларының Тывага непферевээн сорттарының хыналда тарылгаларын чорудуп, дүжүткүрүнүң, быжычалының, тус черниң агаар-бойдузунга таарыжырының түңнелдерин үндүрүп турар.

Бистиң «Хаяа» аттыг бригадада «Кызыл тараачын» совхозтуң девискээринден 100 га чер быжыглаттынган. Ол шөлдү аңгы-аңгы культураларга үзүп, чыл бүрүде солуп, чемишчидилгелер-биле хандырып турар бис. Бригада часкы, чайгы, күскү үелерде бедик организастыг, агротехниктиг чурумнарны шын сагып ажылдааш, эки түңнелдерни алган. Часкы шык базырылгазын өй-шаанда чорудуп, культураларны чогуур үезинде, кыска хуусаада олуртурун чедип алган бис. Кызыл-тасты май 9—10-да, картофельди май 20-ден 25-ке чедир, кукурузаны май 26-дан 28-ке чедир, турнепсти июнь 3-те олурткулаан. Часкы үеде № 1, 2 школалардан 120 өөреникчи, чайгы үеде доктаамал 65 кижи составтыг бригада ажылдап турган. Күскү дүжүт ажаалдазында бригада кежигүннеринден аңгыда, школаның шупту өөреникчилери картофель ажаалдазынга ажылдаан. Чайгы үеде бригада 4 звенога чардынган, олар тус-тус участоктарда культураларның өзүлдезин хайгаарап, бок үнүштерден арыглап, демдеглелдерни кылып турган.

Кызыл-тасты шупту 11,2 га черге тараан. Ооң иштинде дуржулга участоктарынга «саратовская-29» «бурятская», «скала», «бирюсинка» деп сорттарны тус-тузунда 1,7 га черлерге тараан. Ооң түңнелинде «саратовская-29» гадан 37,7 центнер, «бурятская» —38,8, «скала»—31, «бирюсинка» — 28,8 центнер дүжүттү берген. Хыналда тарылганың 11,2 га шөлүнден 258 центнер, азы 1 гадан 23,5 центнер дүжүттү алган, ол дээрге совхозтаагындан 8 центнер ажыг. Быжычалы «бирюсинка» биле «бурятская» боор турар. Ол сорттар Тывага непферевээн турган, ынчангаш үрезинин колхоз, совхозтарже чоруткан бис.

Кукурузаны 30 гага өстүрген. Ооң иштинде «ВИР-349» болгаш «стерлинг» деп сорттарны 3 гектарны дуржулга кылдыр тараан. «ВИР-349» деп сорт гадан 340 центнер дүжүттү берген. Ооң дүжүткүрү «стерлингтен» 74 центнер ажыг. Чартык га черге тараан кукурузага «Тыва-кобальт» комбинаттың бүдүрүлге артынчыларын чашкан. Кобальтылыг участокка бир гадан 440 центнер дүжүт алган бис. Бо чорук «Тыва кобальт» комбинаттың артынчыларын тараа культураларының дүжүдүн бедидеринге ажыглап болурун көргүскен, ынчангаш дуржулгаларны колхоз, совхозтарга калбартыры негеттинип турар. Бригаданың шөлүнге кукурузаның гадан ортумак дүжүдү 335 центнер, азы совхозтуундан 2 катап бедик болган.

Картофельди 25 гага тараан. Оортан 2720 центнерни ажаап ап, гадан 108 центнер дүжүт алган бис, ол совхозтуундан 2,5 катап ажыг. Ооң иштинде дуржулга шөлдеринге беш аңгы сортту хынаан. Олардан эң-не дүжүткүрү «кемеровский» деп сорт — 1 гадан 238 центнерни берген. Турнепс, согуна, хөй чылдыг сигеннер болгаш өске-даа культураларны 10 гага тарып, сорттар хыналдазын, дүжүткүрүн өөреникчилер түңнеп көрген.

Чайгы үеде бригада кежигүннеринге ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Өөреникчилер 2 тракторну болгаш часкы, күскү хову ажылдарынга херегләр өске-даа кодээ ажыл-агый техниказын боттары башкарып, оларның техниктиг байдалын хайгаарап турганнар.

Бригада боду электростанциялыг, радиобелдирлиг, библиотекалыг, спорт шөлдүг. Неделяда 2 катап кинону көрүп, концерттерни белеткээш, совхозтуң турлагларынга үндүрүп, спортчу маргылдааларны эрттирип турганнар. Ажыл-агыйны болгаш дыштанылганы организастаарынга бригадир Лида Мальцева, комсорг Наташа Нестерева биледилиг, тывынгыр чоруун көргүскеннер. Лора Харитонова, Ваня Семёнов, Люда Макарова, Нина Доровских, Сергей Кошкаров, Надя Лаптева болгаш өске-даа бригада кежигүннери күш-ажылга сундулуун, кызымаан илередип, бригаданың өске кежигүннеринге үлегер боор турган. Бригада кежигүннери ай бүрүде-ле 50-ден 100 чедир рубльди боттарынга ажылдап ап, школазынга орулганы база киирип турган. Бригаданың кежигүннери чыл санында-ла ССРЭ-ниң хоорайларынче турисчи аян-чорукче аъттанып, төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдары-биле таныжып алгаш кээп турар. Бо чайын 30 өөреникчи Ленинград четкеш келген. Ол аян-чоруктарның чарыгдалдары долузу-биле бригаданың орулгазындан төлеттинген. Келир чылдың тарылгазынга белеткенип, черни аңдарып, чемишчидилгелерни сөөртүп эгелей берген бис.

В. ФЕДОРЕНКО,

Туранның № 1 школазының бүдүрүлге өөредилгезиниң удуртукчузу.

Чадаананың № 1 ортумак школазында күш-культура кичээлдери бедик деңнелде эртип турар. Оон аңгыда школада элээн каш спортчу секциялар доктаамал ажылдап, аңгы-аңгы хевирлерге маргылдааларны чорудуп турар.

ЧУРУКТА: аныяк башкы Михаил Монгуш күш-культура кичээлинде.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

ЧАЗАЛГА

Октябрь 16-да үнген № 244 солуннуң 1-ги арнында Д. Ч. Ооржактың хойжу И. П. Сафоновка харыы чагаазында чурагайларда частырыглар үнген. Ынчангаш «төрүүр чүс хойга онааштыр 127 хураганны алыр; иезинден чарар өйде хураган бүрүзүн 33 килограмм чедирер; бир хойдан-на 2,5 килограмм дүктү кыргып алыр, хойларның 90 хуузун 1-ги болгаш 2-ги класстыы болдурар; келир чылын 20 топна сигенни белеткеп алыр» деп чазап номчуур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30 — Дамчыдылгалар программазы. 13.35 — Медээлер. 13.45 —Школачыларга. **«Одаг».** 14.15 — Өңнүг телекөргүзүг. **«Бистиң адрезивис— Совет Эвилели».** Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерти. 15.20 —**«Миллионнарның ленинчи университеди». «Коммунизмниң моральдыг принциптери».** 15.50 — Өңнүг телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. **«Крылья Советов» — «Динамо»** (Москва). 3-кү үези. 16.25 —**«Эрткен чылдарның кинолары». «Аэлита».** Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

17.50—Телемедээлер. 18.05—Уругларга мультфильмнер. 18.25—**«Совет-моол найырал айы чорүп тур».** Дамчыдылга. 18.40—**«Мурнунда халдып олурар аъттыг кижи»** Документалдыг фильм. 18.50—Телемедээлер. (орус дылга). 19.00—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.05—Бүгү-делегейниң профэвилелдер федерациязының 8-ки конгрезинде. 19.20—Эфирде —**«Чалыы назын». «Эштер салгакчылар, дыңнаңар!»** 20.15 — Өңнүг телекөргүзүг. **«Инженер Гариннин бойлааны».** Хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.20 — **«Кижи болгаш хоойлу».** 21.50 — А. Хачатурянның **автор кежээзи.** Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залындан дамчыдылга. 23.00—23.30—**«Үе».** Информастыг программа.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Үптекчилер хартаачызы Анжелика» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дөвүнчүктээн кижи» 9.00, 11.00, 13.00, 15.00. «Монолог» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ватерлоо» (2 сериязы катай) 15.00, 17.00. «Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары» 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тайганың ээзи» 15.00, 20.00 «Аза чураан чүстүк» (2 сериязы катай) 16.30 шактарда.

ӨТ ААРЫЫ

Эмчиниң консультациязы

Бо аарыг кижиниң иязы-бүрү органнарынга, ылангыя баарынга халдаар. Кижиниң баарының ужур-дузаазы улуг. Ол организмге бүдүмелдер солчулгазын таарыштырып, өттү ылгап үндүрүп, чем хайылдырарынга киржип, организмде хоранныг бүдүмелдерниң хоразын чидирип, бактерияларны доктаадып, организмге хаңның дең-дески турарынга салдар чедирип турар. Баарның каң-кадык болуру кижиниң кадыкшылынга, узун назылаарынга кол рольдуг.

Ынчангаш баар аарыы-биле холбашкан бүгү аарыглар эң-не ондактыг. Божо чүгле эмчилер эвес, харын аарыг кижилер боттары доктаамал кичээнгей салыры негеттинер.

Өт аарыының халдавырлыг шынарын баштай-ла улуг орус эмчи С. П. Боткин илереткен, ынчангаш ону Боткин аарыы дижир болгай. Ооң өскүдүкчүзү — бактериядан-даа биче, хензиг вирустар. Оларны бөдүүн микроскоп-биле көөрү безин берге.

Халдавырлыг өт аарыы чүгле аарыг кижини дамчыштыр халдаар. Ооң вирустары чыпшынган аъш-чемни, сугну, хирлиг холдарны дамчыштыр ол халдап болур. Бо аарыг, чоорту өөскүүр. Ооң халдаан үезинден баштайгы демдектери көзүлгүже чедир 15—45 хонук эртер.

Аарып эгелээнде ооң тарадыкчызы ханны дамчыштыр кижиниң иязы-бүрү органнарынга тарай бээр. Баар клеткаларынга дегдириишкин тыптыр, ооң ажыл-чорудулгазы үрелир, а ханга болгаш шыңган эъттерге билирубин дээр бүдүмел тыпты бээр, кешти ол саргартыптар.

Бо халдавырлыг аарыг чоорту өөскүүр ужурунда, ооң эгелээн үезинде-ле хемчег ап, эмчиге баары чугула. Өт аарыы өске аарыглардан аараан ышкаш сагындырар иязы-бүрү демдектерлиг: чемге хораннанган, гриппээн, куяцнаан-даа ышкаш апаар. Аарыг кижи суларар, чемге хөңнү чоктаныр, сакпак адаа аарыыр, оң талакы көзүр адаа аартай бээр болгаш ижин хеверер. Чамдыкта аарып эгелээн дораан-на эът изиир, чөдүрер, думчук суу төктүр, гриппээн ышкаш апаар. Чамдык кижилер сулараарындан аңгыда, оларның чүстери база аарыыр.

Ынчангаш өт аарыындан аараан таварылгада диагнозту боттары тургузуп, кожаларының болгаш эш-өөрүнүң сүмези-биле эмнениип болбас. Чамдык аарыг кижилер саргара бергенин билген хирезинде безин ооң айыылын бодавайн, ону бут кырынга эрттирип, аъш-чем диетазын сагывас, харындаа арагалаар чоруктар тургулаар. Бо чаңчыл эң-не хоралыг.

Халдавырлыг өт аарыындан аараганнарны чүгле эмнелгеге чыттыргаш эмнээр. Аарыгның байдалы чиик болганда безин шын эмнедири албан, оон башка ол хоочурап, аарыг кижи бүгү назынында инвалид байдалга артып болур.

Өт аарыындан аараан кижилер эмнелгеге чыда эмнеткеш, колдуунда сегип үзүп турарлар. Ынчалза-даа чамдык таварылгада олар режимни болгаш аъш-чем диетазын сагывас чоруктан аарыг каданнай берип болур. Ону болдурбас дээш аарыг улус эмчиден үнген соонда 6 айдан эвээш эвес үеде эмчи хыналдазынга турар. Аъш-чем диетазын сагыыры эң-не чугула. Хөлүн эрттир хөй чемненмес, ону шын таарыштырар, витаминнер-биле байлак аъш-чемни ажыглаар. Кефир, тарак, ааржы, хайындырган инек эъди, дагаа болгаш тоолай эъди, сутга быжырган балык, ногаа, кат-чимис, ары чигири, вареньо ышкаш чемнерни ажыглап болур. Эъттиг мүннү хөй эвести — неделяда 1—2 удаа ижер, ак саржагны 30—40 граммдан хөй эвести, ажыг эвес быштакты, хендир үзүн ажыглаар.

Мирнадтаан, хааргаан, кадырган чемнерни, хаван болгаш хой, кас болгаш өдүрек эъттерин, хреп, горчица, перец, уксус ышкаш ажыг чүүлдерни, сдоба кылыгларын, пирогту, тортту, манчыны чемге ажыглап болбас. № 4, 17 «Ессентуки», «Боржоми» деп минералдыг суглар ажыктыг.

Аарыгның когун үзе эмнээри аарыг кижиниң бодундан, аъш-чем режимин ооң сагыырындан, эмчиниң бүгү сүмезин дыңнангыры-биле күүсединден улуу-биле хамааржыр.

Халдавырлыг өт аарыын аарып эрткен кижилер хөлүн эрттир доңуп, хүнге изиргенип, аар күш үнер ажыл кылып болбас. Аарыгдан камгаланыр дээш бодунуң арыг-шеверин сагыыр: чемнениир мурнунда холун чуур, чугбаан ногааларны, катчимисти чемге ажыглавазы чугула.

Столоваяларның, аъш-чем магазиннериниң ажылдакчылары боттарының кадыкшылынга эң-не кичээнгейлиг болуп, ол аарыгның баштайгы демдектерин эскергенде доп-дораан эмчиге баары чугула, чүге дизе олар ооң тарадыкчылары болу берип болурлар.

Оон ынай халдавырлыг өт аарыын баш удур чайладырынга бажың иштин, ооң даштын арыг-шевер тургузары, ымыраалар-биле демисежири база чугула. Чүге дизе ымыраалар халдавырлыны тарадып болур. Ниити ажыглал кудуктарын кижи бүрүзү шын ажыглап, чаңгыс ниити демир хууң-биле сугну узуп ап турарын хайгаараар болза эки. Халдавырлыг өт аарыын эвээжедири аарыг кижилерниң боттарындан болгаш чурттакчы чоннуң санитарлыг культуразындан улуу-биле хамааржыр дээрзин кижи бүрүзү эки билири ынчангаш чугула-дыр.

Л. СИЗЫХ,
республика эмнелгезиниң халдавырлыг аарыглар салбырының эргелекчизи.

ГАЗ АЖЫГЛАКЧЫЛАРЫНГА

Газ херекселин ажыглап эгелээрде баштай чем кылыр өрээлди агаарладырын утпаңар. Кыпсып алган отту газ кывар черинге чоокшуладып алгаш, кранны ажыдыптыңар. Ону кылырда бир холунга кыпсып алган одун тудуп алгаш, өскези-биле кранны ажыдыптар. Савада куткан чем хайны бээрге, хайындырган чемни төгүлдүрбезин бодап, оттуң чалбыраажы бичелээр кылдыр кранны дуй долгаптыңар.

Духовкалыг шкафты ажыглаарда, баштай ооң эжиин ажыткаш, 2—3 минутада агаарладыры чугула. Ону ажытлаан соонда газ плитазының дуглаар черин болгаш газ дамчыдар хоолайжыгашта кранны база балоннуң вентилин дуглаар. Плитаның суг изидер чериниң ыш үндүрер хоолайжыгажының иштинче шаккан отту тудуп, ышты кайы хире тыртарын хынаңар. Ынчан шаккан оттуң чалбыраажы хоолайжыгаш кырын дуглаан дээрбек демирниң адаанче шаккан оттуң чалбыраажы киир тыртар болза, азы оон өскээр баар, азы өжүп каар, оожум кывар болза, хоолай ышты үндүр тыртпайн турары ол-дур. Ындыг таварылгада газ приборун кыпсып болбас ужурлуг. Ону кыпсыр болза хораннаны берип болур.

Ыш тыртар хоолайжыгаш ышты үндүр тыртпас апарган таварылгада ооң иштин аштадыр ужурлуг. Ол хоолайжыгашче довурак-доозун кирбес кылдыр ооң крышазын ыяк дугланңар. Бир эвес чем кылыр өрээлде газ чытталып турар болза, газ приборун өжүр долгаңар. Ол дораан өрээлди агаарлаткааш, 04 дугаар телефонче дораан долгаңар. Газтың хейдигип үнүп турар апарган үезинде өрээлге от шап, таакпылап болбас. Электри дериглерин ажыглаарын соксадыңар.

«ТЫВА ГАЗ» ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ТЕХНИКТИГ КАБИНЕДИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлегүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2316.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01113.